

Upphovsrätt i en ny publiceringsmiljö

Rapport år 1

Mathias Klang
oktober 2008

Innehållsförteckning

Projektansökan: Upphovsrätt i en ny publiceringsmiljö.....	3
Metod.....	4
Inledning.....	5
Leverabler år 1:.....	6
Upphovsrätt.....	7
Inledning till upphovsrätten.....	7
Inskränkningar.....	10
Akademins villkor.....	12
Anställda.....	12
Läraryrket.....	12
Vetenskaplig publiceringsmodell.....	13
Open Access.....	16
Open Access Mandat.....	19
National Institutes of Health (NIH).....	19
CERN.....	19
European Research Council (ERC).....	20
Wellcome Trust.....	21
Helsingfors universitet.....	21
Research Council United Kingdom (RCUK).....	22
Empirisk Undersökning.....	24
Aktionsforskning.....	24
Datainsamling.....	25
Resultat.....	26
Analys.....	26
Upphovsrätts oro.....	26
Forskingskultur.....	27
Administration.....	28
Universitetskontext.....	29
Juridisk kultur.....	30
Informationsbehov.....	30
Närliggande resultat.....	30
Slutsatser från empirin.....	31
Universitetspolicyn och Open Access.....	32
Svenska lärosäten.....	33
Kommentar.....	34
Forskningsfinansiärer och Open Access mandat.....	35
Open Access.....	35
Relation mellan forskningsfinansiär, universitet och forskare.....	35
Forskarens upphovsrätt och frihet.....	36
Embargo och Opt-Out klausuler.....	38
Slutsatser.....	39
Rekommendation.....	39
Bibliografi.....	41
Policydokument.....	43
Bilaga 1 En guide om upphovsrätt och licenser.....	44
Bilaga 2 Forskningsartikel.....	45

Projektansökan: Upphovsrätt i en ny publiceringsmiljö

BIBSAM har uttryckt önskemål om en specialisering och utvidgning av de tjänster som ScieCom – Svenskt Resurscentrum för vetenskaplig kommunikation – tidigare arbetat med. De upphovsrättsliga frågorna i samband med vetenskaplig publicering har identifierats som ett nyckelområde i samband med nya OA-publiceringsmodeller.

På uppmaning från BIBSAMS styrgrupp inkommer vi nu med en ny version av ansökan med en markant förstärkning av upphovsrättslig expertis för att kunna hantera de många komplicerade frågor svenska U/H ställs inför. Vikten av kompetensutveckling och juridisk expertis till stöd för lärosäten och forskare har också betonats i flera sammanhang, bl. a. av SUHF och Vetenskapsrådet.

Projektet:

1. Kartläggning av praxis och tolkningar vid svenska lärosäten
2. Belysa förhållandet mellan författare och institution
3. Belysa förhållandet mellan lag och avtal
4. Redovisning av goda exempel på praxis vid utländska lärosäten
5. Utarbetande av en handledning i upphovsrätt med fokus på praktiska situationer. Målgrupp: forskare/författare och deras institutioner och anslagsgivare.
6. De delar av ScieCom som är relevanta för upphovsrättsområdet (organisationer, rapporter, artiklar, webbplatser etc) selekteras samt överförs till en ny webbplats.
7. Byggandet av en fritt tillgänglig specialdedicerad webbplats med stöd till författare/forskare i upphovsrättsfrågor. Uppdateras kontinuerligt
8. Konsultationer med juridisk expertis vid övriga lärosäten
9. Bevakning av den internationella utvecklingen
10. Anordnande av utbildningar, workshops, seminarier
11. Översättning av materialet till engelska
12. Rapportering som särskilt lägger vikt vid eventuella oklarheter i lagstiftningen för återkoppling till lagstiftaren.

Vi bedömer det som mycket intressant för lärosäten och forskare att en okomplicerad, praktisk och aktuell upphovsrättsinformation rörande alla former av vetenskaplig publicering finns samlad, lättillgänglig och sökbar.

Dagens dynamiska och komplicerade publiceringsmodeller och publiceringsalternativ kräver att svenska lärosäten, forskare och anslagsgivare måste kunna tackla ett antal komplicerade upphovsrättsliga frågor och därför behöver tillgång till en rådgivande expertfunktion för publiceringsärenden. Ansökan förutsätter därför att projektet har tillgång till egen juridisk expertis på 80% under uppbyggnadsåret.

Beräknad projekttid ett år för uppbyggnad och två år för drift och underhåll. Denna ansökan rör endast år 1. Kostnadsberäkning för år 2 och 3 medsänds.

År 1:

2007-04-01 --- 2008-03-31 eller snarast möjliga startdatum + tolv månader

Personalåtgång år 1:

- Lokal juridisk expertis från LU:s juridiska enhet för kunskapsöverföring och löpande konsultationer under projektet. 10% under ett år
- Projektanställd juridisk expertis. 80% under ett år, Biblioteksdirektionen
- Bibliotekarie, 10% under ett år, Biblioteksdirektionen
- Webbtekniker, 10% under ett år, Biblioteksdirektionen

Kostnader år 1:

- Jurist juridiska enheten LU, 10% under ett år à SEK 36 900/mån
- Projektanställd jurist, 80% under ett år à SEK 36 900/mån
- Webbtekniker 10% under 10 månader à 29 622/mån
- Bibliotekarie 10% under ett år à à SEK 36 900/mån
- Resor, traktamenten
- Workshops/seminarier
- Material
- Översättning
- Förvaltningsavgifter

Metod

Handledningen skall vara inriktad på praktisk användning. Därför behövs en kartläggning av aktuell praxis, dvs. de olika tolkningar och tillämpningar som kan förekomma vid svenska U/H samt de riktlinjer olika områden har antagit för publicering och arkivering av avhandlingar och andra publikationer. Det är också väsentligt att klarlägga förhållandet mellan författaren och dennes institution/lärosäte.

Dessutom kartläggs om, och i så fall hur, man tillämpar policyn om Open Access, vilka de vanligaste publiceringsvägarna inom och utom högskolan är och på vilket sätt upphovsrätten fördelats mellan författare, högskola och förlag. Användning av eventuella egna modellicenser eller Addenda undersöks

Om möjligt bör handledningen baseras på konsensus. Eftersom praxis och tolkningar i vissa fall kan förbli varierande vid olika högskolor kommer i så fall handledningen att utgå från normalpraxis, alternativt praxis vid Lunds universitet, men redovisa andra tolkningar där sådana finns.

Byggandet av webbplatsen är A och O för informationsspridningen. En kontinuerlig bevakning av internationell utveckling och praxis är nödvändig. Därtill kommer nationella och lokala utbildningar, workshops, seminarier.

Inledning

I syfte att uppmärksamma de upphovsrättsliga problem som uppstår vid en övergång till Open Access publicering samt att kartlägga hur universiteten på bästa sätt kan stödja forskarna i dessa frågor, har Biblioteksdirektionen vid Lunds universitet, med finansiering från Kungliga Biblioteket och Vetenskapsrådet, lanserat projektet Upphovsrätt I en ny publiceringsmiljö under ScieComs paraply.

Projektet inleds med en preliminär undersökning för att få en grundläggande förståelse för problematiken och identifiera systemfel. I den inledande delen kontaktas fem universitetsbibliotek för en preliminär datainsamling. Efter analys av resultaten kommer en mer omfattande undersökning att formuleras och genomföras inkluderande samtliga svenska universitet.

Leverabler år 1:

- Den empiriska datainsamlingen visar en kartläggning av Open Access praxis vid svenska lärosäten.
- Utredning av förhållanden mellan författare, lärosäten samt forskningsfinansiär presenteras i denna rapport.
- Projektets resultat på engelska presenteras i konferensartikeln "Open Access Barriers: An action research" in Chrisanthi Avgerou, Matthew L. Smith, and Peter Van den Besselaar (eds.), *Social Dimensions Of Information And Communication Technology Policy: Proceedings of the Eighth International Conference on Human Choice and Computers (HCC8)*, September 25-26, 2008, Springer, 2008.
- Grundläggande material om upphovsrätt och licenser har tagits fram i texten "En guide om upphovsrätt och licenser".
- Projektets jurist har medverkat i 8 föreläsningar och seminarier kring upphovsrätt, licenser och Open Access i Lund, Stockholm och Göteborg. Juristen har även bistått vid ett flertal tillfällen då övrig personal vid universitetsbiblioteket förberedde presentationer kring Open Access.
- Projektet har agerat som en helpdesk för att besvara konkreta frågor om upphovsrätt och licenser från bibliotekarier och forskare vid olika lärosäten. Omfattningen beräknas till en fyra samtal samt e-post förfrågningar per månad.
- En tidigare preliminär muntlig och skriftlig avrapportering har lämnats till professor Jan Rosén.

Upphovsrätt

Inledning till upphovsrätten

Upphovsrätten är en rättighet som tilldelas upphovsmannen mot att denne överför verket till den offentliga sfären (Still 2007). Vidare presenterar Still (2007) fyra samtidiga legitima målsättningar eller funktioner;

- främjande av demokrati
- främjande av kulturell mångfald
- främjande av en fungerande konkurrens och marknadsekonomi, samt
- främjande av innovation och informationsprocesser

Ett bevis för att syftet att främja innovation och informationsprocesser är att skyddet inträffar då verket publicerats eller annars offentliggjorts. Upphovsrätten är en fråga om incitament där upphovsmannen erhåller en exklusiv rättighet att exploatera sitt verk enbart när verket har spridits till allmänheten (Still 2007).

Enligt 2:19 regeringsformen (RF) äger författare, konstnärer och fotografer rätt till sina verk enligt bestämmelser som meddelas i lag. Dessa bestämmelser återfinns i lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk (upphovsrättslagen, URL).

Upphovsrätten får ses som en inskränkning i yttrandefriheten eftersom rätten att yttra sig kan begränsas genom upphovsmannens exklusiva rätt att exploatera sitt verk. Begränsningen är dock tillåten enligt 2:13 RF och prop. 1975/76:209 s. 155.

För att minska begränsningarna som den upphovsrättsliga ensamrätten skapar för yttrandefriheten har upphovsrätten systematik skapats på ett sådant sätt att upphovsrätten skyddar enbart verket i dess konkreta form, de bakomliggande idéerna skyddas inte. Detta innebär att när en forskare skriver en bok inom ett visst ämne förhindras inte andra forskare fritt att skriva böcker inom samma ämne, baserade på samma fakta. Ett tydligt exempel på detta är att flera historieböcker skildrar samma händelse.

Upphovsrätt är alltså en tidsbegränsad rättighet som upphovsmän har till sina litterära eller konstnärliga verk. Till dessa verk hör enligt 1 § URL

1. skönlitterär eller beskrivande framställning i skrift eller tal,
2. datorprogram,
3. musikaliskt eller sceniskt verk,
4. filmverk,
5. fotografiskt verk eller något annat alster av bildkonst,
6. alster av byggnadskonst eller brukskonst, eller
7. verk som har kommit till uttryck på något annat sätt.

Till litterära verk hänförs kartor, samt även andra i teckning eller grafik eller i plastisk form utförda verk av beskrivande art.

Vad som i denna lag sägs om datorprogram skall i tillämpliga delar gälla även förberedande designmaterial för datorprogram. Lag (1994:190).

Rättigheterna uppkommer automatiskt och utan formkrav när verket skapats och varar normalt under hela upphovsmannens livstid och därefter ytterligare 70 år efter dennes död (43 §). Om ett verk har flera upphovsmän räknas skyddstiden till 70 år efter den sist avlidne upphovsmannens dödsår. Anonyma verk skyddas intill utgången av sjuttionde året efter det år då verket offentliggjordes (44 §).

För fotografier finns dock viss särreglering. Ett fotografi kan vara ett konstnärligt verk med samma skydd som andra sådana. Enklare fotografier hänförs dock istället till kategorin "fotografisk bild" (49a §). Den enda skillnaden är dock att fotografiska bilder som inte är konstnärliga verk åtnjuter en kortare skyddstid (50 år räknat från det att bilden framställdes).

Man kan dela in rättigheterna i två delar, den ekonomiska rätten och den ideella rätten. Till den ekonomiska rätten hör rätten att framställa exemplar och rätten att göra verket tillgängligt för allmänheten (2 §). "Verket görs tillgängligt för allmänheten när det framförs offentligt, när det visas offentligt och när exemplar av det sprids till allmänheten."¹ Den ideella rätten återfinns i 3 §. Även denna består av två delar. Dels innebär den att upphovsmannen har rätt att bli namngiven vid utnyttjanden av verket, dels förbjuder den för upphovsmannen kränkande ändringar av verket. Upphovsrättens ideella sida handlar om att skydda den respekt som en upphovsman har i sitt sätt att ge form åt sina tankar och idéer och på detta sätt liknar det yttrandefrihetens skyddsobjekt (Rosen 2007).

Utöver dessa rättigheter finns de så kallade närstående rättigheterna som tillkommer utövande konstnärer, framställare av ljud- och bildupptagningar, radio och televisionsföretag, framställare av kataloger, samt fotografer.

Ensamrättens innehåll

Den ekonomiska rätten innefattar en ensamrätt att förfoga över verket genom att framställa exemplar av det och genom att göra det tillgängligt för allmänheten, i ursprungligt eller ändrat skick, i översättning eller bearbetning, i annan litteratur- eller konstform eller i annan teknik (2 § 1 st). I de nyinförda punkterna 1-4 i 2 § specificeras ytterligare vad det innebär att verket görs tillgängligt för allmänheten.

Verket kan göras tillgängligt genom (1) överföring till allmänheten, vilket innefattar varje tillgängliggörande för allmänheten som sker på distans. Denna regel innefattar till exempel tillgängliggörande av verket över Internet. När verket överförs till allmänheten. Detta sker när verket på trådbunden eller trådlös väg görs tillgängligt för allmänheten från en annan plats än den där allmänheten kan ta del av verket. Överföring till allmänheten innefattar överföring som sker på ett sådant sätt att enskilda kan få tillgång till verket från en plats och vid en tidpunkt som de själva väljer.

Vidare omfattar ensamrätten (2) offentliga framföranden av verket. Offentligt framförande innefattar endast sådana fall då verket görs tillgängligt för allmänheten med eller utan användning av ett tekniskt hjälpmedel på samma plats som den där allmänheten kan ta del av verket.

---

¹ Ds 2003:35 s 55f

Även rätten till (3) offentlig visning av exemplar av verket är förbehållen upphovsmannen. Offentlig visning innefattar endast sådana fall då ett exemplar av ett verk görs tillgängligt för allmänheten utan användning av ett tekniskt hjälpmedel på samma plats som den där allmänheten kan ta del av exemplaret. Om ett tekniskt hjälpmedel används är det i stället ett offentligt framförande. Slutligen kan verket även göras tillgängligt för allmänheten genom att (4) exemplar av det sprids till allmänheten. När exemplar av verket bjuds ut till försäljning, uthyrning eller utlåning eller annars sprids till allmänheten.

Samtliga ovan nämnda förfaranden innebär alltså att verket görs tillgängligt för allmänheten. Ensamrätten innefattar endast denna typ av förfoganden och rent privata utnyttjanden ligger således normalt utanför det reglerade området.²

Formuleringen ”att göra verket tillgängligt för allmänheten” återkommer som synes gång på gång i det här sammanhanget. Detta kan ske på fyra olika sätt:

Ideell rätt

Förutom den ovan behandlade ekonomiska ensamrätten ger upphovsrättslagen även upphovsmannen en så kallad ”ideell rätt”.³ Dess huvudsakliga moment är upphovsmannens rätt att bli namngiven vid utnyttjanden av verket, se 3 § 1 st (paternitetsrätten). Den ideella rätten innehåller dock även ett långtgående skydd mot kränkande ändringar av verket, den så kallade respekträtten.

Den ideella rätten tillkommer upphovsmannen och kan i normalfallet varken överlåtas eller efterges. Endast såvitt angår en till art och omfattning begränsad användning av verket kan upphovsmannen efterge den ideella rätten (3 § 3 st). Huvudregeln innebär, att om upphovsmannen överlåtit rätt till sitt verk, han principiellt – oavsett vad avtalet må innehålla därom – kan fordra att bli angiven som verkets upphovsman, liksom att han kan motsätta sig att verket utsättes för förvanskande ingrepp eller utnyttjas i ovärdiga sammanhang. Detta gäller även om han förklarar sig »överlåta alla sina rättigheter», »hela författarrätten» el. dyl. och även om han uttryckligen förklarar sig avstå från sin ideella rätt.⁴

Något generellt avstående är således inte möjligt. Mer begränsade eftergifter är dock möjliga och får ofta anses ingå i vanliga avtal om utnyttjande av verk. Den ideella rätten kvarstår, i princip, för evigt. 51 § stadgar att om litterärt eller konstnärligt verk återges offentligt på ett sätt som kränker ”den andliga odlingens intressen”, äger domstol på talan av myndighet som regeringen bestämmer vid vite meddela förbud mot återgivandet.⁵

Detta gäller dock inte under upphovsmannens livstid. I praktiken är dock detta skydd urvattnat. ”Myndigheterna inskrider numera inte heller (ens efter anmälningar) mot

---

² Bernitz et al s 56

³ Franska *droit moral* och engelska *moral rights*

⁴ SOU 1956:25 s 127

⁵ De taleberättigade är enligt 5 § upphovsrättsförordningen Svenska Akademien, Musikaliska akademien och Akademien för de fria konsterna, var och en för sitt område

förhållanden som tidigare skulle ansetts som grova kränkningar. Det tycks gälla på konstens alla områden, men kanske tydligast på musikområdet.”⁶ Kockvedgaard och Levin drar därför slutsatsen att “den eviga respekträtten i allt väsentligt har bortfallit.”⁷ Ett fåtal fall finns från Finland och Norge men “[i] Sverige har regeln aldrig tillämpats.”⁸

Även för fötorätten (49a §) och utövande konstnärens framföranden (45 §) ska den ideella rätten respekteras. Detta framgår genom hänvisningar till 3 §. För övriga närstående rättigheter gäller dock ej någon ideell rätt. Avslutningsvis bör påpekas att “god sed är vad en domstol uppfattar som en sådan, inte vad som faktiskt kan vara brukligt...”⁹

Flera upphovsmän

Ofta skapas verk av flera användare eller genom att skaparen använder redan existerande verk för att skapa något nytt. Om flera upphovsmän är ansvariga tillsammans för att ett verk skapas på ett sådant sätt att deras enskilda bidrag inte kan särskiljas har de gemensamt rättigheter till verket.

Verk kan även skapas genom att någon sammanställer olika verk eller delar av verk. Den som skapar ett sådant samlingsverk har upphovsrätt till själva samlingen, men de rättigheter som han eller hon erhåller kan inte begränsa de rättigheter som de ursprungliga skaparna har till sina delar av samlingen.

Inskränkningar

Trots att upphovsrättslagstiftning syftar till att skapa ensamrätt för upphovsmannen att exploatera sitt verk. Det finns dock inskränkningar i denna exklusiva ensamrätt som syftar till att säkerställa allmänhetens möjlighet att utnyttja verket. Dessa inskränkningar speglar den upphovsrättsliga balans samhället vill säkerställa.

Dessa lagstiftade inskränkningar av upphovsrätten ger allmänheten en viss frihet att utnyttja verket utan att först be upphovsmannen om sitt samtycke. Huvudparten av dessa inskränkningar kan dock begränsas genom avtal. Rätten till fria utnyttjanden kan däremot inte upphävas ensidigt från upphovsmannens sida (Olsson 2006).

I andra och tredje kapitlet i upphovsrättslagen stadgas ett antal inskränkningar i upphovsmannens ekonomiska rättigheter. Dessa begränsar upphovsmannens rättigheter i varierande omfattning. Inskränkningarna är av tre slag:

Rena inskränkningar: Undantag som ger rätt till fritt nyttjande – inget krav på tillstånd från eller ersättning till upphovsmannen, t ex citat.

Tvångslicenser: Undantag som ger rätt att utnyttja ett verk utan att först be om tillstånd, men bara om man betalar ersättning. Upphovsmannen är tvungen att acceptera annans utnyttjande av verket men har rätt till ersättning

---

⁶ Kockvedgaard 2000 s 138

⁷ Ibid

⁸ Olsson s 274

⁹ Rosén s 125

Avtalslicenser: En part kan träffa avtal om användning av verk med en organisation som företräder upphovsmannen. Lagen ger ramen för vad som kan licensieras genom avtalslicensen. Exempel på vanligt förekommande avtalslicenser är Bonus Presskopia och Copyswede.

Att det finns inskränkningar som tillåter användning utan att begära samtycke från upphovsmännen innebär dock inte att sådan användning får ske helt fritt. Godkänd användning kräver att man följer de allmänna bestämmelser om inskränkningar som finns i lagstiftningen.

Dessa bestämmelser innefattar: Angivande av upphovsmannens namn i den omfattning och på det sätt som god sed kräver (3 §). Dessutom kvarstår förbudet mot kränkande utnyttjande (3 §) och ett krav på att källan anges (11 §) och att verket inte ändras i större utsträckning än användningen kräver (11 §).

Privat bruk

Lagen tillåter att enskilda personer kopierar upphovsrättsligt skyddade verk för privat bruk utan att be upphovsmannen om tillstånd. Privat bruk innebär kopiering för sitt eget, sin närmaste familjs och vänkrets privata bruk. Exemplaren får inte användas för andra ändamål än privat bruk men rätten kan även i vissa fall innefatta kopiering för att utföra en arbetsuppgift.

Endast mindre omfattande verk eller begränsade delar av verk får kopieras för privat bruk. Definitionen av vad som ska anses som begränsad skiljer sig naturligtvis från fall till fall, men att kopiera hela böcker eller större mängder av en dikt är inte tillåtet.

Rätten att framställa exemplar för privat bruk bygger på att verken har offentliggjorts i enlighet med upphovsrättslagstiftningen. Detta innebär att om ett verk har offentliggjorts i strid med upphovsrättslagstiftningen, i vardagligt tal "piratkopierats", finns det inte någon rätt att framställa kopior för privat bruk.

Det finns dock undantag från rätten att producera enstaka exemplar för privat bruk. Rätten till privat bruk omfattar inte rätt att uppföra byggnadsverk, framställa exemplar av datorprogram, eller framställa exemplar i digital form av sammanställningar i digital form. Inte heller ger den rätt att för privat bruk låta en utomstående framställa exemplar av musikaliska verk eller filmverk, framställa bruksföremål eller skulpturer, eller genom konstnärligt förfarande efterbilda andra konstverk.

Citat och återgivande

En viktig begränsning i upphovsrätten är citaträtten. Den ger alla rätten att citera ur upphovsrättsligt skyddade offentliggjorda verk i överensstämmelse med god sed och i den omfattning som motiveras av ändamålet. Citaträtten omfattar oftast texter men kan även innefatta till exempel musikaliska verk. Rätten att citera har till syfte att underlätta undervisning och att stimulera offentliga debatter. Reglerna för "god sed" är att ange upphovsmannen och att inte presentera citatet på ett sätt som kan vara kränkande för denne.

En viktig begränsning i citaträtten gäller visuella konstverk (till exempel målningar, fotografier) som inte kan citeras. Detta innebär att en del av ett

fotografi inte kan användas utan upphovsmannens tillstånd medan några rader ur en bok kan användas i enlighet med citaträtten.

Offentliggjorda konstverk får dock återges, fortfarande i överensstämmelse med god sed och endast i den omfattning som motiveras av ändamålet. Sådan citering får ske i anslutning till texten i en vetenskaplig framställning som inte framställts i förvärvssyfte, i anslutning till texten i en kritisk framställning (dock inte i digital form) och i en tidning eller tidskrift i samband med en redogörelse för en dagshändelse, dock inte om verket har skapats för att återges i en sådan publikation.

Akademins villkor

Anställda

Inom universitet och högskolor produceras en stor mängd upphovsrättsligt skyddat material och det är viktigt att klargöra äganderätten till materialet för att kunna gå vidare med att diskutera hur materialet kan användas av upphovsmannen samt hennes arbetsgivarorganisation. Inom akademien råder det en hel del osäkerhet i ägande- och nyttjanderätten till upphovsrättsligt material skapad av forskare och anställda (Petrusson 2007).

Grunden till diskussionen ligger i det att upphovsrättslagstiftningen inte klargör vem som har rätten till verk som skapats i ett anställningsförhållande och därför lämnas frågan till parterna att tydliggöra genom avtal. Ett undantag från detta gäller dock datorprogram som skapas i ett anställningsförhållande. Här tydliggör upphovsrättslagen (40a §) att upphovsrätten övergår till arbetsgivaren, om inget annat avtalats.

Situationen blir otydligare genom att arbetsgivaren kan erhålla upphovsrätten eller en förfoganderätt till det de anställda producerar även utan uttrycklig avtal om detta (Olsson 2006). Att arbetsgivaren erhåller det en arbetstagare gör inom ramen för sina ordinarie arbetsuppgifter är en allmän regel inom arbetsrätten. Grunden till detta ligger i att det är detta som arbetsgivaren anställer sina arbetstagare för att producera och deras lön kompenserar de för deras arbete.

Denna allmänna regel inom arbetsrätten gäller dock inte som grund för ägandet av intellektuellt eller konstnärligt skapande material inom anställning. Där gäller upphovsrättens grundläggande norm att rätten till verket tillkommer upphovsmannen dvs. arbetstagaren om inte rättigheterna övergår till arbetsgivaren med hjälp av kollektivavtal eller anställningsavtal. Det är dock viktigt att påpeka att enbart den ekonomiska rätten kan avtalas bort, den ideella rätten kan enbart efterges i begränsad omfattning (3 § och 27 § upphovsrättslagen).

Läraryrskundantaget

Även inom akademien kvarstår huvudregeln. All rätten till upphovsrättsligt skyddat material som produceras i tjänst tillkommer upphovsmannen och inte arbetsgivaren. Denna ensamrätt kan dock inskränkas genom avtal. Det finns ytterligare stöd för huvudregeln i det s.k. läraryrskundantaget som innebär att lärare behåller immaterialrätten till det som framställs i dennes ordinarie undervisning och forskning (Wolk 2003).

Lärare och forskare har därför en exklusiv rätt att exploatera sina immaterialrätter om inget annat avtalats genom t.ex. anställningsavtal.

I relation till uppfinningar och patenträtten stöds lärarundantaget av 1 § 2 st. lagen (1949:345) om rätten till arbetstagares uppfinningar. I relation till upphovsrättsligt skyddade alster bygger lärarundantaget på en etablerad sedvana från universiteten (arbetsgivaren) att inte kräva nyttjande- eller äganderätt till verk producerade av sina anställda forskare och lärare. Ett av skälen till denna agerande är den akademiska friheten .

Bestämmelser om akademisk frihet¹⁰ syftar till att bevara forskarnas integritet och oberoende och återfinns i 1 kap. 6 § högskolelagen. Den akademiska friheten innefattar rätten till yttrandefrihet i det allmännas intresse och bygger även på indirekt på den grundlagsskyddade svenska upphovsrättslagstiftningen (2 kap. 19 § regeringsformen (RF))¹¹. Det sistnämnda ger uphovsmannen den exklusiva rätten att exploatera sitt verk vilket innefattar rätten att bestämma om ett verk skall publiceras eller inte. Av regelverket följer att för forskningen skall gälla att forskningsproblem fritt får väljas, forskningsmetoder fritt får utvecklas och att forskningsresultat fritt får publiceras.

Det finns en pågående debatt om lärarundantagets framtid och innehåll. Wolk (2003) skriver att lärarundantaget som ”en markant avvikelse från de allmänna principerna och reglerna om immaterialrätters övergång i anställningsförhållanden” för att förhindra att lärare och forskare skall tvingas att kommersialisera sitt upphovsrättsligt skyddat material. Samtidigt ser Wolk (2003) att akademiska friheten kommer att inskränkas i framtiden eftersom universitet och högskolor inser att de kan vara med och dela på vinsterna av forskningen.

Petrusson ser ett klart behov att området behöver utredas vidare ”I detta sammanhang kan det tyckas något olyckligt att nu när man på politisk nivå äntligen har bestämt sig för att utreda de rättsliga konsekvenserna av att universiteten övertar rätten till forskningsresultat, väljer man ändå i utredningen om lärarundantaget att begränsa sig till att titta på de rättsliga konsekvenserna för lagstiftaren och undviker därmed att analysera de rättsliga konsekvenserna för universiteten, forskare och lärare, innovationssystemaktörer, hälso- och sjukvård, regioner och det kunskapsbaserade näringslivet” (Petrusson 2007 s 114).

Fram till dess att en ändring av regelverket måste vi utgå från att uphovsmannen erhåller rätten till sina upphovsrättsligt skyddade verk och att den exklusiva rätten att exploatera dem enbart kan förändras genom avtal.

Vetenskaplig publiceringsmodell

Affärsmodellen för publicering av vetenskapliga journaler är väletablerad, långlivad och lyckad (Willinsky 2006). Dess grunder ligger i de sociala och juridiska institutionerna av upphovsrätt och licensiering. Den vetenskapliga journalen har som

---

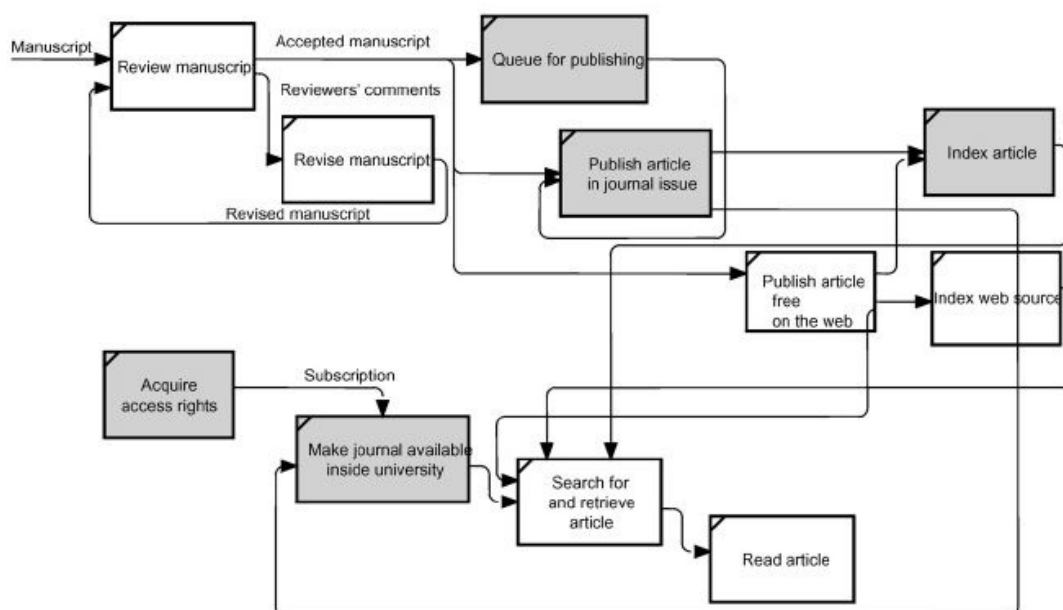
¹⁰ För mer om akademisk frihet se SOU 2005:95 Nyttiggörande av högskoleuppfinningar, Degerblad & Hägglund, Akademisk frihet, Högskoleverket 2001, Petrusson, Universitetet i kunskapsekonomin, Vinnova 2007.

¹¹ SOU 2005:95 Nyttiggörande av högskoleuppfinningar

informationsbärare funnits i över 300 år (Willinsky 2006). Dess utbredning och utveckling har varit stabil men under de sista 50 åren har utveckling varit utan motstycke (Willinsky 2006). Enligt Tenopir (2004) fanns det ungefär 50 000 akademiska journaler år 2003.

I samband med utvecklingen av flera journaler har en parallell utveckling av media koncentration pågått. Detta har lett till en minskande antal oberoende, oavhängiga förläggare. Detta innebär att färre förläggare publicerar fler journaler. Situationen blev ännu mer betänklig vid utvecklingen av det så kallade serials crisis (Van Orsdel 2005). Det sistnämnda är den snabbt ökande kostnaderna för prenumeration på vetenskapliga tidskrifter. Generellt har prenumerationskostnader ökat i mycket högre grad än skulle motiveras av inflation och produktionskostnader (Björk 2004, Dingley 2006, Kaufman 1995, Peters 1995) och har som resultat att universitetsbibliotek har svårt att tillhandahålla prenumerationer på alla vetenskapliga tidskrifter forskare behöver.

Figuren nedan visar en sådan publiceringsmodell där manus skickas till journalen för granskning. Efter granskning genomför författaren ändring i enlighet med granskarens kommentarer för att sedan skicka tillbaka journalen till förläggaren i väntan på publikation. När publikation sker tillgängliggörs artikeln genom att den återfinns i de institutioner som betalar för rättigheten att läsa och lagra journalen lokalt.

Figur 1: Värdekedja för vetenskaplig publicering (Hedlund et al 2004)

Vanligtvis uppstår ensamrätt för författaren att exploatera sitt verk vid offentliggörande. Vid publikationstillfället kan dock ekonomiska delarna av upphovsrätten överföras exklusivt till förläggaren genom avtal.

En viktig del av affärsmodellen för vetenskaplig tidskriftspubliseringsmodell är finansieringen av arbetskraften bakom publicering. I de flesta fall är forskare, författare, redaktörer, chefsredaktörer och läsare anställda inom akademien och får inte ersättning för sitt arbete från förläggaren.

Detta innebär att arbetskraften inom produktionen är statligt finansierad, läsekretsen är statligt finansierad samt överföringen från förläggare till läsare sker genom tidskriftsprenumerationer i statligt finansierade universitetsbibliotek.

För forskaren är det meriteringsvärde inom akademien som driver att publicera. För akademiker involverade i produktionssidan anses det vara en merit att göra det. För den akademiska läsaren är det en nödvändighet att hålla sig a jour med utveckling i det egna forskningsfältet.

Open Access

Grunden till Open access (OA) ligger i att utnyttja de teknologiska möjligheterna för att öka tillgängligheten till vetenskapligt material i sin yttersta form är OA omedelbar, direkt, gratis, permanent tillgång till granskade och publicerade vetenskapliga artiklar i digitalt form. En sådan tillgängliggörande innebär att användare med tillgång till Internet kan läsa, länka till, ladda ner, lagra, skriva ut, använda och genomför data mining på vetenskapligt material.

Det hinder som finns för att genomföra detta är båda ekonomiska och juridiska och beskrivs i mer detalj nedan.

Det finns tre milstolpar i Open Access deklARATIONER

- Budapest Open Access Initiative
- Berlin Declaration on Open Access
- Bethesda Statement on Open Access Publishing

Den första tunga internationella uttalande om OA var Budapest Open Access Initiative (BOAI) som levererades i februari 2002. BOAI skapade en definition om möjliggjorde för institutioner att bli undertecknande för att visa deras stöd för OA. Under 2003 följdes BOAI av ytterligare två viktiga OA deklARATIONER: the Bethesda Statement on Open Access Publishing (juni 2003) och Berlin Declaration on Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities (oktober 2003).

Många institutioner har sedan dess visat sitt stöd för de olika deklARATIONERNA genom att dels underteckna dem och dels genom att utveckla och inkorporera OA föreskrifter och rekommendationer i sina organisationer. Förutom detta har OA utvecklats vidare till att bli en, inom akademin, omdiskuterat ämne och begynnande forskningsfält. Grunidéerna för OA har erhållit långtgående stöd men det återstår en hel del diskussioner och konflikter i hur OA skall genomföras finansiellt, organisatoriskt och juridiskt utan att minska på den vetenskapliga verifierbarhet som finns i den icke-OA vetenskaplig publiceringen.

BOAI och BerlindeklARATIONEN är öppna för att institutioner visa sitt stöd och deltagande genom att skriva under dokumenten. DeklARATIONERNA (som kollektivt kallas BBB) skiljer sig inte alltför mycket från varandra därför återges enbart definitionstexten för BerlindeklARATIONEN här:

Open access contributions must satisfy two conditions:

1. The author(s) and right holder(s) of such contributions grant(s) to all users a free, irrevocable, worldwide, right of access to, and a license to copy, use, distribute, transmit and display the work publicly and to make and distribute derivative works, in any digital medium for any responsible purpose, subject to proper attribution of authorship (community standards, will continue to provide the mechanism for enforcement of proper attribution and responsible use of the published work, as they do now), as well as the right to make small numbers of printed copies for their personal use.

2. A complete version of the work and all supplemental materials, including a copy of the permission as stated above, in an appropriate standard electronic format is deposited (and thus published) in at least one online repository using suitable technical standards (such as the Open Archive definitions) that is supported and maintained by an academic institution, scholarly society, government agency, or other well established organization that seeks to enable open access, unrestricted distribution, inter operability, and long-term archiving.

Genom att forskare och lärare bibehåller sin upphovsrätt i de verk som skapas återstår möjligheten för forskare att säkerställa tillgänglighet till forskningsresultat genom Open Access.

Termen Open Access betecknar ett publiceringssätt där forskaren gör publikationer fritt tillgängliga. Genom digitalisering och Internetbaserade kommunikationsteknologier uppstår möjligheten att tillhandahålla forskningsresultat i digital form, via Internet, utan kostnad och utan många upphovsrättsliga och avtalsrättsliga restriktioner.

Incitamentet för författarna till forskningsartiklar att lämna ut sitt material via Open Access är stärkt genom att det oftast inte förekommer någon ekonomisk ersättning för publicering av vetenskapliga artiklar. Ytterligare ett incitament för Open Access publicering ligger i den ökade tillgängligheten som Open Access möjliggör.

Open Access lösningen är väl kompatibel med den akademiska publicerings och meriteringssystemet som kallas peer review. Peer review systemet bygger på att forskare bidrar utan kostnad med sin tid och kunskap för att granska, kommentera och redigera forskningsartiklar som skickas till forskningsjournaler.

Det är dock viktigt att understryka att Open Access litteratur inte är gratis att skapa, även om det är billigare än konventionellt producerad forskningslitteratur (Suber 2004). Frågan som Open Access försöker lösa är dock inte om det går att skapa kostnadseffektivt Open Access utan snarare om det finns möjlighet att bättre möjligheter att utnyttja de samhällsliga kostnader som används för forskningen.

Open Access (OA) systemet bygger på två grundpelare: OA tidskrifter (refereras ofta till såsom "gold road") samt OA arkiv (refereras ofta till såsom "green road"). OA tidskrifter är publicering som vanligt med tillägget att artiklarna görs digitalt tillgänglig via Internet för läsaren vid publikationstillfället och utan kostnad vid publikationstillfället. Exempel på OA förläggare är BioMed Central och Public Library of Science.

Den gröna vägen till OA är arkivering. Genom denna väg har författarna rätten att samtidigt som publicering i en traditionell vetenskaplig tidskrift deponera en kopia i en OA arkiv. Genom en sådan förfarande görs materialet tillgängligt för användare i digitalt form, via Internet och utan kostnad. Open Access arkiv kan tillhöra institutioner (t.ex. universitet eller bibliotek) eller organisationer som företräder akademiska discipliner (t.ex. ekonomi). OA arkiv är nödvändiga för att säkerställa lagring och spridning av forskningsresultaten. Arkiven kan innehålla material som deponeras innan publikation och före genomgången peer review (s.k. preprints),

material som genomgått peer review och har publicerats (s.k. postprints) eller ibland kan båda versioner deponeras i arkivet.

Eftersom upphovsmännen behåller rättigheterna till sina verk har de möjligheter att deponera preprints utan behöva söka ytterligare tillstånd. Vid deponering av postprints kan det dock kräva dock tillstånd från journalen där forskningsartikeln är publicerad. En majoritet av forskningsjournaler ger redan författare som har publicerat hos dem tillstånd att arkivera postprints (Suber 2004).

När ett arkiv iakttar de ”metadata harvesting protocol” skapad av *Open Archives Initiative* skapas en möjlighet för interoperabilitet och användare kan söka och finna forskningsartiklar utan att behöva veta i vilken arkiv materialet finns eller var den fanns lagrad. Det finns programvara som skapas och tillhandahålls utan kostnad i öppen källkod som kan användas för att bygga och underhålla OAI anpassade. Resultatet är att kostnaden att tillhandahålla ett arkiv är överkomlig och består av serverutrymme och begränsad tekniskt support.

OA journaler agerar och genomför de uppgifter som andra journaler med tillägget att de tillhandahåller resultaten till allmänheten utan kostnad. De produktionskostnader som uppstår i en OA journal bärs inte prenumeranter eller läsare utan av dem som vill publicera sina resultat i journalen.

Pris och tillstånd

Det finns ytterligare ett sätt att se på Open Access litteratur. Forskningslitteratur som finns tillgängligt utan kostnad i digitalt form via Internet har tagit bort de hinder som pris och kostnader utgör för tillgång till vetenskaplig litteratur men upphovsrättsliga och avtalsrättsliga hinder kan för viss användning fortfarande skapa allvarliga hinder för tillgång till vetenskaplig litteratur (Suber & Harnad, 2008). Dessutom har tre av de grundläggande Open Access deklARATIONERNA beskrivit Open Access utan hinder i pris eller tillstånd (Budapest, Bethesda, and Berlin). Den senare OA uppfattningen att innebär att litteratur skall tillgängliggöras på ett sätt som ger utökade rättigheter, utöver lag och avtal, till användaren.

Skillnaderna mellan de två synsätten är stora och bygger på att olika organisationers stöd för Open Access har uttryckt sig på olika sätt och därmed skapat en term med alltför bred innehåll (Suber & Harnad 2008) För att minska förvirring har termerna stark (strong) OA och svag (OA) lanserats. Svag OA används för att referera till de tillfällen då enbart prisbarriärer avlägsnats medan stark OA refererar till tillfällen då både pris och tillståndsbarriärer avlägsnats för användaren.

	Arkiv	Journal
Utan prisbarriär	Grön/Svag	Guld/Svag
Utan tillståndsbarriär	Grön/Stark	Guld/Stark

Inom OA rörelsen är guld/stark målet men detta innebär inte att de övriga variationerna på OA inte skall berömmas eller betecknas såsom Open Access initiativ. Det finns även OA initiativ som inte kan definieras enligt detta mönster t.ex. när en

journal erbjuder material digitalt, online och utan kostnad men inte uttrycker någon önskan om tillstånd. I dessa fall kan det endast vara en presumtion att det rör sig om guld/svag OA.

Open Access Mandat

Det flesta större forskningsfinansiärer såsom NIH, Wellcome Trust, Research Councils UK and the European Research Council kräver att resultat från forskning finansierad genom deras aktivitet tillgängliggörs till allmänheten. Organisationer såsom OECD, Europeiska Kommissionen och den Europeiska Universitetssamarbetet (EUA) rekommenderar Open Access till forskningsresultat.

National Institutes of Health (NIH)

SEC. 218. The Director of the National Institutes of Health shall require that all investigators funded by the NIH submit or have submitted for them to the National Library of Medicine's PubMed Central an electronic version of their final peer-reviewed manuscripts upon acceptance for publication, to be made publicly available no later than 12 months after the official date of publication: Provided, That the NIH shall implement the public access policy in a manner consistent with copyright law.

NIH Public Access Policy har som uttalad syfte att utveckla vetenskap och förbättra folkhälsa. Policyn säkerställer att allmänheten har tillgång till publicerade resultat från NIH finansierad forskning. Den kräver att forskaren lämnar slutliga peer-reviewade journalmanuskript som bygger på NIH finansiering till det digitala arkivet PubMed Central.

Policyn gäller envar manuskript som är (1) peer-reviewad, (2) accepterad för publicering i vetenskaplig tidskrift efter 7 april 2008, och härstammar från

- All forskning som direkt finansieras av NIH från budgetår 2008.
- All finansiering härstammande från NIH avtal undertecknade efter 7 april 2008
- All NIH direktfinansierad universitetsforskning

CERN

I enlighet med CERNs grundläggande konventionen¹² skall resultaten av CERNs experimentella och teoretiska forskning skall publiceras och tillgängliggöras. CERN Document Server (CDS) är den öppna arkiv av elektroniska preprints sedan 1993. Under 2003 släppte Biblioteket och SIPB (Scientific Information Policy Board) en policy dokument¹³ i syfte att stärka självarkivering. Under 2005 uppgraderade CERN sin uttalad Publiceringspolicy för att avancera Open Access till forskningsresultat och fortsatte sin utveckling av Open Access inom CERN (Gentil-Beccot 2006).

---

¹² Convention for the Establishment of a European Organization for Nuclear Research, Paris, 1st July, 1953.

<http://doc.cern.ch/archive/electronic/other/preprints//CM-P/cm-p00046871.pdf>

¹³ Continuing CERN action on Open Access journals and conference proceedings
http://library.cern.ch/cern_publications/CERN_exec_board_23.03.05.html

I sin Open Access policy som kräver att den sista versionen av alla peer-reviewade tidskrifts artiklar, konferensartiklar, alla publikationer samt projekt rapporter skall deponeras i Open Access arkiv vid det tidigaste möjliga datum.

Som en del av CERNs Open Access policy¹⁴ kommer CERN att:

- Aktivt främja peer-review författarbekostad publicerad OA journaler inom akademien.
- Uttryckligen stödja författarbekostad modellen genom att bidra med medel från forskningsbudgeten till publikationskostnader för OA journaler.
- Stödja skapandet av arrangemang mellan institutioner och journalpublikationer för att skapa långsiktiga lösningar för författarbekostade OA journaler.
- Uppmuntra institutioner som deltar i CERNs vetenskapliga program att ingå liknande överenskommelser med andra OA journaler.
- Agera på ett sådant sätt som stödjer skapandet av nya OA journaler samt övergången av existerande journaler till OA form.
- Upprätthålla det tidigare kravet att CERN papper skall deponeras på CERN Document Server

European Research Council (ERC)

ERC kräver att alla publikationer från de projekt de finansieras deponeras i lämplig öppet arkiv och tillgängliggöras inom sex månader från publikation.¹⁵ I ERCs Open Access policy krävs att den senaste versionen och/eller tryckarens version av alla peer-reviewade publikationer skall deponeras senast sex månader från publikation. ERC policyn gör Open Access obligatoriskt med en relativt kort embargo period. Arkivering kan ske i både centraliserade distribuerade arkiv och ger inga opt-out möjligheter för forskare som mottar ERC finansiering.

ERC uttrycker sina policyregler för Open Access i två dokument: "ERC Scientific Council Guidelines for Open Access" (17 december 2007) samt "ERC Scientific Council Statement on Open Access" (december 2006). Policyreglerna är:

1. Att alla peer-reviewade publikationer som utmynnar från ERC finansierad forskning skall göras om till Open Access genom att deponeras i lämplig forsknings- eller institutionella arkiv vid publikationstillfället eller senast inom sex månader.
2. ERC anser att det är av vikt att även primärdata deponeras i relevanta databaser direkt efter publikation eller inte senare än sex månader efter publikationsdatum.

ERC uttrycker en önskan att korta ner embargo perioden till mindre än det nuvarande accepterade sex månader.

---

¹⁴ Ibid.

¹⁵ ERC Scientific Council Guidelines for Open Access 17 December 2007 samt ERC Scientific Council Statement on Open Access December 2006.

Wellcome Trust

Wellcome Trust kräver i deras forskningspolicydokument¹⁶ att alla forskare de finansierar att maximera tillgängligheten till forskningsdata så snart som möjligt och med så få hinder som möjligt. Wellcome Trust förväntar sig att forskare redan i ansökningsförfarandet tänker igenom hur de skall hantera och dela med sig av sina data.

Wellcome Trust förväntar att forskare maximerar alla tillfällen att göra deras resultat tillgängliga utan kostnad. Wellcome Trust har i sin Open Access policy¹⁷ krävt att den sista versionen av peer-reviewade publikationer skall arkiveras i ett Open Access arkiv senast sex månader från publicering. Dessa publikationer skall deponeras PubMed Central (PMC) och UK PubMed Central (UK PMC). Villkoren gäller för alla nya forskningsprojekt finansierad efter oktober 2005 samt pågående projekt efter oktober 2006.

Wellcome Trust tillhandahåller ytterligare medel för kostnader som uppstår i samband med Open Access. Dessutom uppmuntrar forskare att licensiera upphovsrättsligt skyddade verk för att tillåta kopiering, återanvändning (för bland annat data mining) under villkor at upphovsmannen erkänns.

Wellcome Trust understryker principen att det är forskningens egna meriter och inte journalens namn och rykte som skall styra beslut om framtida forskningsfinansiering.

Helsingfors universitet

Genom ett rektorsbeslut ”Open access to research publications in the University of Helsinki” (126/2008) vid Helsingfors Universitet daterad 26/5/2008 har universitetet formulerat en tydlig policy för Open Access till forskningsresultat. Universitetet beskriver sig själv på sin hemsida:

Helsingfors universitet är det största och mångsidigaste universitetet i Finland. Det grundades i Åbo år 1640 och flyttade till Helsingfors 1828. Fakulteterna är elva till antalet. Antalet examensstuderande uppgår till 38 400, personalen till 7 900. Vid universitetet avläggs årligen 4 500 examina, varav över 400 doktorsexamina.

I bakgrunden till beslutet skriver universitetet att Open Access till offentligt finansierade forskningsresultat förhöjer synligheten och genomslaget av universitetets och enskilda forskares arbete.

Grunden till Open Access till forskningspublikationer vid Helsingfors Universitet ligger i beslutets formulering att universitetet kräver att forskare som arbetar vid universitet deponerar kopior på deras forskningsartiklar publicerade i akademiska forskningstidskrifter i universitetets öppna arkiv.

---

¹⁶ Position statement in support of open and unrestricted access to published research. <http://www.wellcome.ac.uk/About-us/Policy/Spotlight-issues/Open-access/Policy/index.htm>

¹⁷ Wellcome Trust, Position statement in support of open and unrestricted access to published research.

Dokumentet ser till att definiera de termer de använder. För en definition av vad "forskare som arbetar vid" innebär i detta beslut hänvisas vidare till en skrift av utbildningsministeriet. De beskriver forskningsartikel som en enskild artikel publicerad i en akademisk tidskrift, publikationsserie, konferensartikel eller annan form av sammanställande. Den tvingande beslutet att deponera forskningsresultat omfattar inte monografier. Dock rekommenderar och möjliggör universitetet deponering av andra publikationsformer t.ex. populärvetenskapliga artiklar, utbildningsmaterial och monografier deponering i det öppna arkivet.

Helsingforsbeslutet träder i kraft för alla artiklar accepterade för publicering från och med 1 januari 2010 men universitetet rekommenderar deponering av artiklar publicerade före detta datum.

I beslutet rekommenderar Helsingfors Universitetet att forskare vid universitetet bör gynna kanaler med Open Access policyn när de publicerar forskningsartiklar.

Research Council United Kingdom (RCUK)

RCUK beskriver sig själv som ett strategiskt samarbete mellan de sju statliga forskningsfinansiärer (Research Council). Dessa sju Research Councils investerar 2,8 miljarder engelska pund till forskning i det alla akademiska discipliner.

RCUK presenterade i juni 2006 dokumentet "Research Councils UK' updated position statement on access to research outputs June 2006" som uttrycker organisationens position till Open Access. Dokumentet är en bekräftelse samt en utveckling av deras tidigare "draft position statement" från 2005.

Den Open Access väg som RCUK förespråkar är författarbetald publicering samt självarkivering. RCUKs position bygger på fyra grundläggande principer:

- Idéer och kunskap utvecklade från statligt finansierad forskning måste tillgängliggöras för allmänhetens användning, granskning och undersökning på ett skyndsamt, öppet och effektivt som praktiskt möjligt.
- Publicerade forskningsresultat måste genomgå rigorös kvalitetsgranskning genom en effektiv peer-review system.
- Modeller och mekanismer för publikation av, och access till, forskningsresultat måste vara ändamålsmässigt och kostnadseffektivt i användningen av offentliga medel.
- Forskningsresultat för samtida och framtida forskning måst förvaras och göras tillgänglig för framtida generationer.

Författarbetald publicering

RCUK understryker deras tidigare stöd och tilltro till den akademiska friheten som ger författare rätt att själva välja var de vill publicera och att det åligger författarnas institutioner att besluta om de finansierar publiceringskostnader. RCUK menar att sådana kostnader bör ingå i institutionens indirekta kostnader men RCUK understryker i dokumentet att de inte har någon bedömning vad gäller den mest lämplig publiceringsmodellen.

Självarkivering

Forskningsfinansiärerna (Research Councils) är överens att de forskare som finansieras genom deras medel skall, när de skyldiga att göra det, arkivera resultat i ett acceptabelt arkiv utvald av den finansierande Research Council. Tidpunkten för arkiveringskravet ställs av de enskilda Research Council i de vägledande dokument som de enskilda Research Councils publicerar på deras enskilda hemsidor. Dessa vägledande dokument kommer ålägga finansierade forskare att:

- Personligen deponera, eller annars säkerställa deponering av, en kopia av envar resulterande forskningsartiklar publicerade tidskrifter eller konferenspublikationer i ett lämplig arkiv, utnämnd av den enskilda Research Council.
- När det är möjligt, personligen deponera, eller annars säkerställa deponering av, bibliografisk metadata relaterade till artiklar, inklusive en länk till förläggarens hemsida, vid eller nära publiceringstidpunkten.

Full implementering av dessa fordringar måste genomföras på ett sådant sätt att befintliga upphovsrättsliga och avtalsrättsliga regler respekteras av författarna. Detta innebär att regler med embargo perioder eller som begränsar icke-kommersiell användning skall fullföljas. RCUK understryker dock att deras position i denna fråga bygger på antagandet att förläggare kommer att bibehålla andan i deras befintliga policy.

Empirisk Undersökning

Syftet med den empiriska undersökning är att få en djupare förståelse för bibliotekariernas inställning till upphovsrätt och hur det påverkar deras arbete. Eftersom projektet drivs med en klar målsättning i grunden, dvs. hur kan man öka Open Access genomslag vid svenska universitet och högskolor bedrivs projektet i form av aktionsforskning. I enlighet med syftet, projektets teoretiska och metodiska grund bestod den empiriska datainsamlingen av semistrukturerade intervjuer med representanter från 10 olika universitetsbibliotek.

Aktionsforskning

Aktionsforskning är en iterativ utredningsprocess som balanserar kollaborativt problemlösande aktiviteter med datainsamling och analys i syfte att skapa en förståelse för den underliggande kausaliteten mellan förändringsarbete och förbättring (Reason & Bradbury, 2001). Det finns ett flertal olika utvecklade metoder inom aktionsforskning som strävar att utveckla balansen mellan forskning och problemlösning och de konflikter som kan ligga i att genomföra båda aktiviteter parallellt.

Fördelen med aktionsforskning är att den ifrågasätter traditionell samhällsvetenskaplig förhållningssättet genom att gå bortom reflekterande kunskap skapad av utomstående experter till en deltagande analys, teoribildande och datainsamling inifrån en utvecklande struktur. "Knowledge is always gained through action and for action. From this starting point, to question the validity of social knowledge is to question, not how to develop a reflective science about action, but how to develop genuinely well-informed action—how to conduct an action science" (Torbert 2001).

Eftersom målet är att öka en bredare acceptans av Open Access system inom svensk akademi genom att bygga bort hinder, skapa incitament och överbrygga oklarheter för att operationalisera de OA deklARATIONER och mål som beskrivits ovan. Tidiga steg i andra OA initiativ har fokuserat på att skapa institutionella arkiv (Bailey 2005, Harris 2005) och att säkerställa tillgängligheten till materialet som individuella förlag och journaler öppnade. Nästa steg är att övertala författare om genomförbarheten, hållbarheten och värdet samt skapa incitament för användande av Open Access genom att bland annat visa genomslagskraften av publicering i OA (c.f. Eysenbach 2006, Harnard et al 2004).

Projektet bygger på ett nära samarbete mellan forskaren och den verklighet som studeras och påverkas och möjliggör för olika angreppssätt inom aktionsforskning (Baskerville and Wood-Harper 1996). Men gemensamt för dem (Holwell 2004) är (1) utredaren är fördjupad inom forskningsämnet, (2) arbetet drivs av organisationens behov, (3) problemen upplevs inom organisationen, (4) beskrivningar och teorier byggs och testas empiriskt och iterativt inom organisationen (Argyris et al 1985, Baskerville and Wood-Harper 1996, Lincoln and Guba 1985, Whyte 1991).

Inom projektet påbörjades arbetet med en juridisk analys för att sedan genomföra empiriska intervjuer med universitetsbibliotekarier. Målet med detta tillvägagångssätt

var att kunna utveckla en förståelse för skillnaderna mellan den teoretiska verkligheten och den vardagliga praktiken i bibliotekariernas vardag.

Genom utredningen av skillnaderna mellan regelverken och bibliotekens praktiska vardag var målet att utveckla hjälpmedel för bibliotekarierna för att bättre kunna hantera sin arbetssituation. Senare skall hjälpmedlen utvärderas och finjusteras för att bättre skapa verktyg som löser bibliotekariernas vardagsproblem i relation till upphovsrätt, licenser och Open Access.

Datainsamling

Datainsamling skedde under i formen av semistrukturerade intervjuer med representanter från tio svenska universitet och högskolor. Den bakomliggande tanken med urvalet var att få en överblick över villkoren för stora och små, gamla och nya högskolor för att få en bättre förståelse för bibliotekariens villkor. Intervjuer genomfördes vid följande högskolor och universitet (presenterade här i kronologisk ordning).

Högskolan i Borås: Högskolan i Borås består av sex institutioner med totalt 11.000 registrerade studenter och 536 anställda.¹⁸ Intervjun vid Högskolan i Borås genomfördes 20 februari och varade i lite över en timme.

Linköpings Universitet: Universiteten är organiserad i fyra fakultet och 14 institutioner. Linköping har 25 000 studenter och 3 500 anställda.¹⁹ Intervjun genomfördes den 21 februari och varade i en och en halv timme.

Högskolan i Jönköping: Högskolan i Jönköping är en stiftelse och en av tre självständiga, icke-statliga, högskoleinstitutioner. Utbildning och forskning genomförs i fyra fackhögskolor (Hälsohögskolan, Högskolan för lärande och kommunikation, Internationella Handelshögskolan, Tekniska Högskolan). Intervjun genomfördes den 22 februari och varade i en timme.

Chalmers tekniska högskola: Chalmers är en av två stiftelsehögskolor i Sverige. Detta innebär att högsta beslutande organ är styrelsen för Stiftelsen Chalmers tekniska högskola. Genomförande av utbildning och forskning sker på Chalmers 16 institutioner. Antalet studenter är 6343 och 1433 forskare och lärare.²⁰ Intervjun genomfördes den 26 februari och varade i över en timme.

Stockholms Universitet: Stockholms Universitet har över 50,000 students, 1,800 doktorander students och 5 200 anställda.²¹ Intervjun genomfördes den 27 februari och varade i en timme.

Högskolan i Gävle: Vid Högskolan finns sex institutioner och vi erbjuder omkring 45 utbildningsprogram och cirka 800 kurser inom humaniora, samhälls- och naturvetenskap samt teknik. Totalt studerar ca 14 500 studenter vid Högskolan i

---

¹⁸ <http://www.hb.se/english/ucb/>

¹⁹ <http://www.liu.se/en/presentation/>

²⁰ http://www.chalmers.se/en/sections/about_chalmers/facts_and_figures_1

²¹ <http://www.su.se/pub/jsp/polopoly.jsp?d=3807&a=26335>

Gävle och det finns 800 anställda.²² Intervjun genomfördes 8 april och varade i en timme.

Högskolan i Halmstad: Högskolan i Halmstad har femtio utbildningsprogram, 10 000 studenter och 550 anställda.²³ Intervjun genomfördes den 10 april och varade i nästan en timme.

Göteborgs Universitet: Forskning och utbildning bedrivs vid ett sextiototal institutioner inom de flesta vetenskapsområden. Göteborgs Universitet har 50 000 studenter och 5000 anställda.²⁴ Intervjun genomfördes 11 april och varade i över en timme.

Umeå Universitet: Umeå Universitet är uppdelad på fem fakulteter, har 29 000 studenter och nära 4 000 anställda. Universitetet erbjuder 1900 kurser och 240 program. Intervjun genomfördes 12 april och varade i en timme.

Uppsala Universitet: Uppsala Universitet består av tre vetenskapsområden (humaniora och samhällsvetenskap, medicin och farmaci samt teknik och naturvetenskap). Utbildning och forskning inom nio fakulteter, de erbjuder cirka 100 program och nära 2 000 fristående kurser. Uppsala har 40 000 studenter och 4000 lärare/forskare. Intervjun genomfördes 17 juni och varade i över en timme.

Resultat

Intervjuresultaten reflekterar bibliotekariernas förståelse av situationen och oro inför de hinder som upphovsrätten kan skapa för genomförande av deras arbetsuppgifter. Resultaten av runt tio timmars intervjuer visar de gemensamma områden av intresse. De huvudsakliga områdena av intresse är:

1. Upphovsrätts oro
2. Forskningskultur
3. Administration
4. Universitetskontext
5. Juridisk kultur
6. Informationsbehov

I syfte att bibehålla deltagarnas anonymitet kommer materialet presenterad här inte utpeka specifika universitet.

Analys

Upphovsrätts oro

Alla universitetsbibliotek som intervjuades identifierade upphovsrätt som en allvarlig källa till oro i det vardagliga arbetet. Den huvudsakliga källan till bekymmer var bristen på information och kunskap om hur upphovsrätten samt upphovsrättsliga licenser skulle tolkas i det dagliga arbetet på biblioteket.

---

²² <http://www.hig.se/ufk/is/introduction.html>

²³ <http://www.hh.se/omhogskolan.10.html>

²⁴ <http://www.gu.se/omuniversitetet/>

Oron kring upphovsrätt upplevdes som allvarligare bland de universitetsbibliotek som hade en större mängd aktiva forskare samt en funktionerande självarkiverings system. Men även mindre bibliotek uttryckte oro kring upphovsrättens komplexitet i relation till det vardagliga arbetet.

En av de vanligaste förekommande källor till en sådan oro var bibliotekens upplevelser att de tog emot en hel del upphovsrätts och licensieringsfrågor från sina forskare och att de förväntas besvara dessa frågor komplexa frågor med en säkerhet som de inte kände.

Vissa universitetsbibliotek uttryckte oro att de inte hade tillgång till juridisk rådgivning i upphovsrättsfrågor. Universitetsbibliotek utan tillgång till juridisk hjälp inom universitetet upplevde det som en allvarlig brist inom organisationen. Universitetsbibliotek med tillgång till juridisk hjälp inom universitetet upplevde att dessa enheter inte sällan inte gav det svar biblioteken behövde. I det sistnämnda fallet kunde det t.ex. bero på att svaret de fick inte löste det vardagliga problemet eftersom den inte var anpassad till bibliotekens arbetssituation.

Under vissa intervjuer demonstrerade biblioteksrepresentanter en felaktig tolkning och förståelse för delar av det upphovsrättsliga och licensrättsliga problemområdet. Detta resulterar naturligtvis i ytterligare hinder för spridning av Open Access även om källan till ett sådant hinder härstammar från en felaktig tolkning av upphovsrättslagstiftningen.

Den upphovsrättsliga oron som framgick under intervjuerna visar att upphovsrätt och licensfrågor upplevs som ett allvarligt problem i det vardagliga arbetet. Dessutom visar det att bristen på information och bristen mer insatta instanser att rådfråga upplevs som en organisatorisk brist. Bristen upplevdes som större vid de större universiteterna eftersom det fanns flera forskare och lärare som väckte, initierade eller ställde upphovsrättsliga frågor. Ytterligare en anledning till att större universitetsbibliotek upplevde frågorna som viktiga var att de var mer aktiva inom OA generellt och arkivering i synnerhet och därför kom oftare i kontakt med upphovsrättsliga frågeställningar.

Forskingskultur

Universitetsbibliotekarierna talade om en svårighet att bryta forskarnas traditioner och forskningsvanor för att övertyga dem att välja OA alternativ. Vidare upplevdes det som en låg intresse bland forskare och författare att försöka förhandla med icke-OA journaler i syfte att bevara eller utveckla författarnas upphovsrättsliga villkor och öka tillgängligheten till material.

En vanlig kritik som flera bibliotek mötte från forskarna var att Open Access var onödigt eftersom alla tilltänkta läsare till forskarnas resultat redan hade tillgång till de relevanta journaler och access var därför inte ett problem ur forskarens synpunkt. Det är dock viktigt att påpeka att flertalet av de intervjuade biblioteken menade att de flesta forskarna var öppna och vänligt inställda till OA efter att syftet och bakgrund hade förklarats till dem.

Detta innebär att till stor del att problemen med forskarkultur inte är en fråga om forskarens motvilja till OA utan snarare ett problem att nå ut till forskare. Biblioteksrepresentanterna menade att information via e-post eller vanliga brev eller

skrivelser var icke-effektivt eftersom det var alltför enkelt att ignorera. Informationsmöten hade ett mycket bättre genomslag men det fanns en risk att det var de som redan var intresserade av OA frågor som valde att delta i sådana frågor. Det svåraste var att nå de forskare som inte var intresserade.

De mindre universitetens forskare tillhörde ofta större forskargrupper vid större universitet eller som vars forskare var till stor del doktorander med handledare vid större universitet upplevdes som synnerligen svåra att övertyga eftersom de följde normerna och vanorna som kom från de externa grupperna eller handledarna.

Alla deltagarna i intervjuerna lutade mot ett system som innehöll både piskor och morötter för forskaren. Incitamenten för forskaren måste visas genom att förklara tillgången med att nå ut till en bredare läsarkrets genom OA. Många av universitetsbiblioteken arbetade hårt med att övertala forskarna att utnyttja OA på dessa grunder. Piskan eller straffet som flertalet bibliotek upplevde att de behövde var behovet av en stark universitetsledning som har möjlighet att ställa krav på forskare att använda sig av OA. Ytterligare en piska som av alla bibliotekarierna såg som en lösning för att övertyga forskare att gå över till OA ligger i händerna på forskningsfinansiärerna. Universitetsbiblioteken menade att om finansiärerna antar villkor om OA i sina avtal med forskare skulle det innebära ett starkt incitament för forskare att adoptera OA. De två deltagande organisationerna som inte ansåg att det var nödvändigt att övertala sina forskare motiverade det genom att förklara att de hade få forskare och all publicering räknades som en merit för universitetet.

Administration

De administrativa orosmomenten består dels i behovet att övertyga des som är involverade i deponering i arkiv eller att rapportera publikationer att dessa rutiner är både enkla och lönsamma att genomföra. Dessa uppgifter (deponering och publikationsrapportering) organiseras på olika sätt vid olika universitet och högskolor. De kan även organiseras på olika sätt på institutionsnivå. Oavsett organisationsform faller uppgiften på författaren, en lokal administratör eller en bibliotekarie.

Administreringen av deponering och publikationsrapportering räknas inte till ett allvarligt problem men är dock erkänd av de deltagande i intervjuerna som ett hinder som måste lösas för att säkerställa en bredare acceptans av deponering och publikationsrapportering.

Ett bekymmer som räknas till det administrativa problemfältet ligger i självarkiverings del av OA och rör det bristande användandet av metadata. Alla de deltagande biblioteken rapporterade att i alla de fall då metadata lades in av andra än bibliotekarier förekom höga felfrekvenser i metadatahantering. Dessa fel orsakar en ökad arbetsbelastning för bibliotekarierna och innebar att rutiner för att granska och hantera bristande eller felaktig metadata måste implementeras.

Det var endast i bibliotek som var knutna till högskolor med en mindre forskningspubliceringsfrekvens där det ansågs vara en möjlighet för bibliotekarier att ta över metadatahanteringen.

Ytterligare en administrativ fråga som uppstår i de fall där pre-prints används är frågan om versioner. Detta problem handlar om att göra det möjligt att identifiera

en ”riktigt” version dvs. att säkerställa att den arkiverade versionen är densamma till sitt innehåll som den publicerade versionen. I de flesta fallen uttryckte biblioteksrepresentanterna oro att forskarna saknade en adekvat kontroll över de olika existerande versionerna av deras egna publikationer. Det sistnämnda innebär att arkivering av bristfälliga, eller rentav felaktiga, versioner riskerar att sänka värdet av arkiveringssystemet.

Den sista administrativa oron som uttrycktes under intervjuerna handlade om hanteringen av upphovsrättsliga regelverket. Den administrativa oron kring upphovsrätten består av två olika problem. Först är problemet med hantering av förändringar i licensvillkoren till arkiverat material. Det andra problemet är hanteringen av upphovsrättsligt skyddat material som ingår som delar av de arkiverade publikationerna.

Problemen med förändringar i etablerade befintliga licensvillkor mellan förläggare och bibliotek eller mellan förläggare och författare upplevs av bibliotekarierna som en källa till allvarlig oro eftersom det ombytliga regelverket innebär att de saknar förutsägbarhet i arbetsvillkor och arbetsrutiner. Deltagarna upplever att licensvillkor kunde förändras utan förvarning och utan meddelanden till biblioteket vilket skapar en osäkerhet kring värdet av deras egen förståelse av de licenser deras verksamhet bygger på.

Den andra upphovsrättsrelaterade bekymret rör publikationer som innehåller annan upphovsrättsligt skyddat material, frågan blev mest synlig i frågan om riskexponering vid arkivering av bilder i avhandlingstexter. Flertalet av de intervjuade biblioteken var inte bekymrade av denna fråga utan menade att författare uttrycker att de har rätt att publicera och deponera all material i avhandlingen. Formen för ett sådant uttryck varierar kraftigt mellan universitet, allt från ett skriftligt avtal undertecknad på fysisk papper och arkiveras till en inforuta som visas på skärmen innan deponering. De biblioteksrepresentanter som uttryckte bekymmer i frågan om författaren förstod vad texten innebar och vilka delar av publikationen som kräver tillstånd. Inga av de intervjuade upplevde att de kunde införa någon kontroll av upphovsrättsligt skyddat material som inkluderas i publikationer även om tre bibliotekarier berättade att de kunde genomföra en yttlig kontroll vid sällsynta tillfällen.

Universitetskontext

Skillnader i universitetens storlek, ålder, organisation och kultur är egenskaper som universitetsbiblioteken upplever påverkar den sätt som OA utvecklas och accepteras inom de enskilda universiteten. I huvudsak innebär de ovanstående egenskaperna hur universitetsledningen går tillväga att genomföra OA och öka dess acceptans bland forskare.

Generellt visade resultaten att bibliotekarierna från nyare och mindre universitet uttryckte under intervjuerna att det fanns en mer centraliserad kontroll och att regelverk, idéer och beslut efterföljdes mer enhetligt och på kortare tid. De intervjuade menade att detta bygger på att de olika enheterna inom universiteten är för små och saknar kraft att effektivt motverka centrala beslut. Dessutom poängterades vikten av att kunna samla alla ansvariga för institutioner och avdelningar för att kunna diskutera och motivera beslut.

Den motsatta ståndpunkten uttrycktes om de äldre och större universiteten. Dessa har mer resurser och traditioner i att fördröja eller motverka centrala beslut samt det tar mer tid för regelverk, idéer och beslut att få genomslag i hela universiteten.

Alla de intervjuade menade att alla dessa faktorer påverkar implementeringen av Open Access.

Juridisk kultur

Deltagarna i intervjuerna upplevde att den juridiska kulturen presenterar en speciell uppsättning av problem i relation till Open Access. Generellt uttrycker universitetsbiblioteken utan tillgång till administrativa juridiska enheter eller kompetens att denna brist innebär ett allvarligt problem. Universitetsbiblioteken med administrativa juridiska enheter eller kompetens upplevde att dessa enheter inte förstod bibliotekens kontext eller behov.

Representanterna för den senare gruppen menade att den juridiska enheten hade alltför varierande administrativa uppdrag för att kunna dedicera resurser för att stödja biblioteken i Open Access och upphovsrättsfrågor.

Flera av de intervjuade påpekade en skillnad mellan målen för biblioteken och en juridisk enhet. Biblioteket är intresserad att tillhandahålla material medan den juridiska enhetens syfte finns bland annat för att säkerställa att myndigheten inte begår fel. Skillnaden i roller gör att de juridiska enheterna är motvilliga att tolka dokument till fördel för biblioteken och OA. Skillnaden i mål gör att juridiska enheten inte aktivt förespråkar OA.

Informationsbehov

Merparten av de intervjuade upplevde att resurserna som allokerades till Open Access var adekvata. Det som saknades var ett sätt att effektivt nå ut till forskare och administratörer med mer information. Bibliotekens erfarenheter var att rätt information var det starkaste medlen i målet att övertyga forskare och administratörer var en värdefull aktivitet.

Informationsbehoven var komplexa men kunde brytas ner i olika typer av information. Många av de intervjuade hade behov av en helpdesk i form av någon de kunde diskutera specifika problem och lösningar med. I tillägg till detta uttryckte många ett behov av dokumentation kring upphovsrätt och licenser riktade både till bibliotekarier, administratörer och forskare.

Flera av de intervjuade uttryckte ett behov av kurser och seminarier för bibliotekarier, administratörer och forskare.

Närliggande resultat

I en kartläggning av högskolans elektroniska publicering²⁵ genomförde SUHF en enkätundersökning med totalt 42 tillfrågade lärosäten. Genomslaget var mycket god, 40 universitet och högskolor svarat på enkäten. I rapportens slutsatser och

---

²⁵ Kartläggning av högskolans elektroniska publicering och rekommendationer för nationell samverkan, januari 2008.

kommentarer kommenteras bibliotekens uppfattning av sitt hjälpbehov vad gäller upphovsrättsfrågor:

32 av 33 lärosäten tycker att området *Nationell rådgivning och riktlinjer vad gäller upphovsrättsfrågor* är viktig eller mycket viktig att samordna. Inget lärosäte anser att området är ointressant. Arbetsgruppen tycker precis som resultatet att det finns mycket att göra inom detta område (parallellpublicering, publiceringsavtal etc). Upphovsrättsfrågor som ställs av anställda och forskare, blir ibland inte besvarade och om de blir besvarade så råder ofta stor osäkerhet kring hur svaret ska tolkas och implementeras i verksamheten. Upphovsrättslagstiftningen är utformad och tillämpas på olika sätt i olika länder vilket gör det svårt att arbeta internationellt med denna typ av frågor. Ett nationellt samarbete inom området tror arbetsgruppen skulle gynna fortsatt utveckling inom elektronisk publicering och open access.

Slutsatser från empirin

Utifrån empirin kommer flera områden som behöver vidare arbete och utredning:

1. Licensiering: Alla universiteten använder sig av licenser för att säkerställa att forskarnas resultat kan arkiveras och tillgängliggöras. Dessa licenser förekommer i olika former vid olika universitet och högskolor. Formerna för licenserna förekommer i allt från enkla notiser på skärmen som användaren måste godkänna till fysisk dokumentation som undertecknas. Oavsett form för sådana licenser är den skydd de tillhandahåller osäker. Därför bör en utredning och standardisering ske i detta område för att stärka övergången till OA.
2. Dokumentation: För att öka genomslaget för Open Access behöver universitetsbiblioteken dokumentation i form av informationsbroschyrer och utbildningsdokumentation för att upplysa och utbilda bibliotekarier, forskare och administratörer.
3. Licensstöd för författare: Open Access kan stärkas genom att stärka författarens position. Detta kan göras genom att skapa och förespråka licenser och licenstillägg som säkerställer författarens rättigheter i relation till arkivering och spridning av forskningspublikationer.
4. Utbildning: Ett av de mest upprepade behoven i intervjuerna var behovet av vidareutbildning för bibliotekarier. Det finns en grundläggande behov för seminarier och utbildning i upphovsrätts och licensieringsfrågor.
5. Policy: Universitetens varierande OA policy och uttalande behöver granskas och koordineras för att skapa en enhetligare inställning till OA.
6. Helpdesk: Frågor som uppstår i det dagliga arbetet måste kunna besvaras på ett korrekt, tydligt och effektivt sätt. För att kunna göra detta bör bibliotekarierna få tillgång till en resurs som kan hjälpa dem med detta.

Universitetspolicyn och Open Access

Förutom att underteckna Berlindeklarationen till stöd för Open Access har flera universitet antagit Open Access beslut och rekommendationer för deras egna forskare. För en utförligare lista över universitetspolicyn se Registry of Open Access Repository Material Archiving Policies.²⁶

Harvard University

Vid Harvard universitet har fakulteten antagit en Open Access policy²⁷:

Each Faculty member grants to the President and Fellows of Harvard College permission to make available his or her scholarly articles and to exercise the copyright in those articles. In legal terms, the permission granted by each Faculty member is a nonexclusive, irrevocable, paid-up, worldwide license to exercise any and all rights under copyright relating to each of his or her scholarly articles, in any medium, and to authorize others to do the same, provided that the articles are not sold for a profit.

The policy will apply to all scholarly articles written while the person is a member of the Faculty except for any articles completed before the adoption of this policy and any articles for which the Faculty member entered into an incompatible licensing or assignment agreement before the adoption of this policy. The Dean or the Dean's designate will waive application of the policy for a particular article upon written request by a Faculty member explaining the need.

Beslutet vid Harvard innehåller en s.k. opt-out klausul vilket gör att forskare kan ansöka till rektorn om att inte deponera sina artiklar vid speciella tillfällen.

Helsingfors universitet

Genom ett rektorsbeslut (Rector's Decision 126/2008 Open access to research publications in the University of Helsinki)²⁸ blev Helsingfors universitet det första finska universitetet att kräva att alla forskare skall deponera kopior av sina forskningsartiklar i universitetets öppna arkiv. Beslutet gäller för forskningsartiklar antagna för publicering från och med 1 januari 2010.

The University of Helsinki requires that *researchers working at the University deposit copies of their research articles published in academic research journals in the open repository of the University.*

---

²⁶ <http://www.eprints.org/openaccess/policysignup/>

²⁷ Harvard Faculty of Arts and Sciences, February 12, 2008

http://www.fas.harvard.edu/~secfas/February_2008_Agenda.pdf

²⁸ Open access to research publications in the University of Helsinki

http://www.helsinki.fi/ejulkaiseminen/rinnakkaistallennus/pdf-tiedostot/decision260508_eng.pdf

In this decision, “researchers working at the University” are persons under the KOTA data collection obligation referred to in pp. 22-23 of the KOTA handbook of the Division for Higher Education and Science of the Ministry of Education of Finland.

Furthermore, in this decision a "research article" is a single article published in an academic journal, serial publication, conference publication or another kind of compilation. The depositing obligation does not apply to monographs.

This decision applies to articles approved for publication from 1st January 2010 onwards. The University of Helsinki recommends the depositing of articles in the repository of the University also for articles published before this date.

Svenska lärosäten

Stockholm universitet

Arbetsgruppen för Open Access vid Stockholms universitet presenterade i augusti 2006 "Policy för Stockholms universitet rörande hantering av Open Access publicering"²⁹ i dokumentet föreslås rektorn att dels underteckna Berlindeklarationen samt att efter undertecknandet bör rektor rekommendera forskarna vid Stockholms universitet att:

- de i möjligaste mån deponerar en kopia av varje publicerad artikel i universitetets digitala arkiv
- de i möjligaste mån publicerar sina forskningsartiklar i en fritt tillgänglig vetenskaplig tidskrift när en lämplig sådan existerar

Högskolan i Borås

Borås har antagit en "Policy för publicering vid Högskolan i Borås" (2007-12-03) med bland annat följande innehåll:

5. Vetenskapliga tidskrifter har oftast en policy som anger att manus till artiklar (ibland med vissa restriktioner) får publiceras i den egna högskolans digitala arkiv. Alla som är anställda vid HB rekommenderas att lämna manus till BADA i enlighet med tidskriftens regelverk och, om sådana regler saknas, begära att få publicera artikeln i BADA.

6. Alla anställda uppmuntras att i enlighet med SUHF:s rekommendation publicera sina forskningsartiklar i fritt tillgängliga vetenskapliga tidskrifter när en lämplig sådan existerar.

Högskolan i Jönköping

I ett rektorsbeslut (2007-03-16) "Policy för Open Access och elektronisk registrering av publicerat material"³⁰ skriver högskolan

Open Access

---

²⁹ <http://www.sub.su.se/epublicering/doc/OpenAccesspolicy.pdf>

³⁰ http://www.bibl.hj.se/dokument/bibl/webb/policy_open_access.pdf

Högskolan i Jönköping vill verka för att forskningsresultat publiceras på ett sådant sätt att det främjar fri tillgång. Detta innebär att forskare bör överväga publicering i tidskrifter som är fritt tillgängliga för läsaren eller deponera en kopia (post-print) av varje publicerad vetenskaplig artikel i högskolans digitala arkiv (DiVA) såvida det inte möter hinder av upphovsrättsliga skäl.

Kommentar

Det finns exempel på utländska läroverk som antagit Open Access policyn som tvingar forskare att deponera artiklar alternativt använda sig av Open Access journaler. Svenska lärosäten har dock visat sig vara mindre benägna att försöka tvinga sina anställda till Open Access lösningar. Bland de lärosäten som har antagit policyn rör det sig snarare om rekommendationer än tvingande beslut.

Forskningsfinansiärer och Open Access mandat

Open Access

Termen Open Access har kommit att beteckna olika former och metoder för tillgänglighet och därför är det viktigt att inledningsvis klart definiera vilken typ av Open Access denna rapport utgår ifrån. Målet för Open Access, enligt föreliggande rapport, är att säkerställa en vidare spridning av forskningsresultat genom att se till att vetenskapliga artiklar som publicerar resultat av forskningsprojekt finansierade av offentliga medel, t ex via Vetenskapsrådet, skall göras fritt tillgängliga – s k Open Access.

I princip finns det i dagsläget tre olika publiceringskanaler för Open Access publicering:

1. Open Access tidskrifter. I detta sammanhang innebär det kvalitetsgranskade vetenskapliga tidskrifter som inte använder sig av en affärsmodell baserad på prenumerationsavgifter³¹ och där följaktligen alla artiklar är fritt tillgängliga utan kostnad för läsarna.
2. Traditionella prenumerationsbaserade tidskrifter med en s.k. Open Access option, där forskaren/vårdhögskolan (via anslag eller på annat sätt) betalar en särskilt avgift för att forskarens artikel skall bli fritt tillgänglig. Ledande internationella förlag har alla en Open Access Option.
3. S k parallellpublicering, där forskaren deponerar sin artikel i vårdhögskolans öppna institutionella arkiv, ett arkiv som är fritt tillgängligt för läsarna utan kostnad. Denna publiceringsform förutsätter att vårdhögskolan har ett fungerande institutionellt arkiv som vid publiceringstidpunkten kan ta emot artiklerna³²

De publikationstyper som åsyftas i denna rapport är enbart sakkunnigbedömda vetenskapliga artiklar publicerade i vetenskapliga tidskrifter, samt sakkunnigbedömda konferensrapporter.

Relation mellan forskningsfinansiär, universitet och forskare

Avtalsrättsliga modeller styr relationerna mellan universitet, forskare och finansiär. Forskaren initierar ansökningsförfarandet och utformar sin ansökan enligt bidragsgivarens regler och krav. När en forskares ansökan blir beviljad upprättas ett avtal mellan forskarens vårdhögskola och forskningsfinansiären. Detta avtal reglerar relationerna mellan parterna samt definierar forskarens/projektledarens roll och förpliktelser .

---

³¹ En auktoritativ förteckning över kvalitetsgranskade Open Access tidskrifter: Directory of Open Access Journals (DOAJ - www.doaj.org) som underhålls av Biblioteksdirektionen, Lunds Universitet och innehåller per september 2008 3650 tidskrifter inom alla ämneskategorier.

³² Frågan om huruvida vårdhögskolorna har ett sådant fungerande institutionellt arkiv handteras i särskilt ordning via Sveriges Universitets- och Högskoleförbund (SUHF).

Visserligen saknas ett skriftligt avtal direkt mellan forskaren och forskningsfinansiären, men det skulle ändå vara felaktigt att hävda att forskaren inte är implicerad i avtalet och därför inte skulle vara skyldig att uppfylla de villkor som forskningsfinansiären ställde vid ansökningstillfället. . Genom att ansöka om forskningsmedel godtar forskaren gällande villkor även i relation till de upphovsrätter som uppstår under en av forskningsfinansiärens finansierade projekt.

I ”Generella villkor för bidrag till forskning vid universitet/högskola från vetenskapsrådet, Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap (FAS) och Forskningsrådet för miljö, areella näringar och samhällsbyggande (Formas)/i det följande Rådet”³³ anges på sidan 2:

”I det vetenskapliga ansvaret ingår också att se till att resultaten av forskningsarbetet publiceras i vetenskaplig tidskrift med internationell räckvidd och göras tillgängliga på annat motsvarande sätt. Projektledaren är skyldig att se till att han/hon inte träffar avtal med kommersiell eller annan intressent som hindrar honom/henne att publicera resultatet av den forskning som bedrivs med stöd av bidraget från rådet, eller som fördröjer publiceringen mer än två månader, dock att fördröjningen får uppgå till högst fyra månader om syftet härmed är att möjliggöra en ansökan om patent, grundat helt eller delvis på ovan avsedda forskningsresultat”

och vidare på samma sida:

”Projektledaren skall också, i förekommande fall i anslutning vad som redovisats i ansökan, se till att resultat av mer allmänt intresse sprids också till mottagare utanför vetenskapssamhället”.

En direkt tolkning av detta är att när världhögskola undertecknar bidragsbeslutet etableras ett kontrakt mellan forskningsfinansiären och världhögskolan, och, implicit, mellan världhögskolan och projektledaren/forskaren. Häri ingår 1) att forskningsresultat skall publiceras och 2) att forskningsresultat skall publiceras på ett sådant sätt att även läsare utanför vetenskapssamhället kan ta del av forskningsresultaten. I detta sammanhang låter sig ett OA mandat väl infogas.

Att en forskare skulle kunna initiera och genomföra ansökningsprocessen för att sedan hävda att han/hon inte skulle vara part i det formella avtalsslutet mellan finansiär och lärosäte och därmed kunna undvika att efterleva de villkor som ställts för forskningsfinansiering torde vara en felaktig tolkning av forskarens avtalsrättsliga situation.

Forskarens upphovsrätt och frihet

Bestämmelser om akademisk frihet³⁴ syftar till att bevara forskarnas integritet och oberoende och återfinns i 1 kap. 6 § högskolelagen. Den akademiska friheten innefattar rätten till yttrandefrihet i det allmännas intresse och bygger även indirekt på den grundlagsskyddade svenska upphovsrättslagstiftningen (2 kap. 19 §

---

³³ https://www.vr.se/download/18.168d9c310b380c9d5b80003/Beslutsvillkor_2006.pdf

³⁴ Akademisk frihet 1 kap. 6 § högskolelagen. För mer om akademisk frihet se SOU 2005:95 *Nyttiggörande av högskoleuppfindingar*, Degerblad & Hägglund, *Akademisk frihet*, Högskoleverket (2001), Petrusson, *Universitetet i kunskapsekonomi*, Vinnova (2007).

regeringsformen (RF))³⁵. Det sistnämnda ger upphovsmannen den exklusiva rätten att exploatera sitt verk och innefattar rätten att bestämma om ett verk skall publiceras eller inte samt var och hur det skall publiceras .

Av regelverket följer att för forskningen skall gälla att forskningsproblem fritt får väljas, forskningsmetoder fritt får utvecklas och att forskningsresultat fritt får publiceras.

När det gäller den forskning (och därmed de forskningsresultat) som skall publiceras som resultat av forskning finansierad under "Generella villkor..." har, som tidigare påpekats, forskaren genom ansökningsprocessen ingått ett avtal med forskningsfinansiären. Eftersom forskaren har en exklusiv rätt att exploatera sina upphovsrätter står det alltså honom/henne fritt att ingå ett avtal om Open Access publicering med bidragsgivaren.

Huvudregeln är alltså, att upphovsrätten till material som forskare skapar tillhör denne som är upphovsman enligt upphovsrättslagstiftningen³⁶. För upphovsrätt som uppkommer inom anställningsförhållanden finns dock situationer där den anställdas immaterialrätter övergår till arbetsgivare genom lag eller avtal.³⁷

Inom akademien finns dock ett grundläggande undantag från en sådan överlåtelse av upphovsrätter till arbetsgivaren. Stöd för undantaget återfinns i praxis och doktrin samt i hanteringen av den s.k. lärarundantaget.³⁸ Resultatet av detta innebär att lärare eller forskare vid universitet och högskolor själva innehar upphovsrätten till det som framställs för egen undervisning eller inom forskningsämnet. Lärare och forskare har rätt att själva exploatera vad de framställt inom sina anställningar, när annat inte är överenskommet såsom i t. ex "Generella villkor...".

Det är här viktigt att framhålla, att ett mandat om Open Access publicering inte behöver utgöra någon inskränkning i forskarens/författarens val av publiceringskanal. Utöver publicering i Open Access tidskrifter eller publicering via en s k Open Access Option i traditionella prenumerationsbaserade tidskrifter är det så att en övervägande majoritet av ledande vetenskapliga tidskriftsförlag tillåter i dag någon form av parallellpublicering³⁹

Ett mandat om Open Access-publicering medför därför inte någon betydande inskränkning av forskarens exklusiva rätt att exploatera sina verk.

Det kan dock förekomma att en forskare av meriteringsorsaker föredrar att publicera sig hos ett förlag som inte tillåter parallellpublicering. För att undvika eventuella

---

³⁵ SOU 2005:95 *Nyttiggörande av högskoleuppfindingar*.

³⁶ 1 kap 1 § lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk

³⁷ Kocktvegaard & Levin, *Lärobok i immaterialrätt*, (2007).

³⁸ För mer om lärarundantaget se Karnell, *Lärares upphovsrätt i Skolvärlden* (1968), Karnell, *Läromedelsrätt* (1972), Sandgren, *Rätten till undervisning och forskningen?*, XXVI, SULFs skriftserie (2003), Sandgren, *Statens stöd till forskning och utveckling*, IFIM nr 9, (1981), Strömholm, *Vem äger forskningen?* (2002), SOU 2005:95 *Nyttiggörande av högskoleuppfindingar*.

³⁹ En uppdaterad förteckning över vilka förlag som tillåter någon form av parallellpublicering finns här: <http://www.sherpa.ac.uk/romeo/>

inskränkningar i författarens val av publiceringskanal kan forskningsfinansiärer överväga infoga en s.k. Opt-Out klausul i sina kontraktsvillkor (Se nedan). Det är dock värd att bemärka att inga av de förande forskningsfinansiärer som omtalas nedan har valt att infoga en sådan klausul.

Embargo och Opt-Out klausuler

Flera stora forskningsfinansiärer har antagit villkor som kräver att forskningsartiklar som emanerar från projekt vilka de finansierar skall göras tillgängliga via Open Access. Många har valt att ställa tillgänglighetskrav utöver enbart parallellpublicering, men en diskussion av sådana utökade krav faller utanför ramen för vårt uppdrag. Här följer en kort redogörelse för de regelverken som antagits av fyra internationella forskningsfinansiärer.

Wellcome Trust förväntar att forskare maximerar alla tillfällen att göra sina resultat tillgängliga utan kostnad för läsaren. Wellcome Trust har i sin Open Access policy⁴⁰ krävt att den senaste versionen av sakkunnigbedömda publikationer skall deponeras i ett Open Access arkiv senast sex månader efter publicering. Villkoren gäller för alla nya forskningsprojekt finansierade efter oktober 2005 samt pågående projekt efter oktober 2006. Wellcome Trust förväntar sig att forskare redan i ansökningsförfarandet tänker igenom hur de skall hantera och dela med sig av sina data.⁴¹

CERN arbetar för att publicering skall ske i Open Access tidskrifter. I CERNs Open Access policy⁴² kräver att den senaste versionen av alla sakkunnigbedömda tidskriftsartiklar, konferensartiklar, alla publikationer samt projektrapporter skall deponeras i Open Access arkiv vid tidigast möjliga datum. CERN uttrycker dock ingen specifik datum då materialet skall vara deponerad.

National Institutes of Health (NIH) Public Access Policy⁴³ har som uttalad syfte att utveckla vetenskap och förbättra folkhälsa. Policyn säkerställer att allmänheten har tillgång till publicerade resultat från NIH finansierad forskning. Den kräver att det senaste peer-reviewade tidskriftsmanuskript som bygger på NIH finansiering deponeras i det digitala arkivet PubMed Central senast 12 månader efter publicering. Policyn gäller envar manuskript som är (1) peer-reviewat, och (2) accepterat för publicering i vetenskaplig tidskrift efter 7 april 2008, och som emanerar från all forskning som helt eller delvis direkt finansieras av NIH från budgetåret 2008 eller all finansiering härstammande från NIH avtal undertecknade efter 7 april 2008.

European Research Council (ERC) kräver att alla publikationer från de projekt de finansieras deponeras i lämpligt öppet arkiv och tillgängliggörs inom sex månader efter publicering.⁴⁴ I ERCs Open Access policy krävs, att den senaste versionen och/eller tryckarens version av alla peer-reviewade publikationer skall deponeras

---

⁴⁰ Wellcome Trust, Position statement in support of open and unrestricted access to published research.

⁴¹ Q&A: Wellcome Trust policy on data management and sharing, <http://www.wellcome.ac.uk/About-us/Policy/Spotlight-issues/Data-management-and-sharing/WTX035045.htm>

⁴² Continuing CERN action on Open Access journals and conference proceedings, mars 2005.

⁴³ <http://publicaccess.nih.gov/policy.htm>

⁴⁴ ERC Scientific Council Guidelines for Open Access 17 December 2007 samt ERC Scientific Council Statement on Open Access December 2006.

senast sex månader från publicering ERC policyn gör Open Access obligatoriskt med en relativt kort embargo period. Arkivering kan ske i både centraliserade distribuerade arkiv och ger inga opt-out möjligheter för forskare som mottar ERC finansiering. ERC kommer att ansvara för utdelningen av 15% av alla medel som delas ut via sjunde ramprogrammet (ca 7,5 miljarder EUR).

Det som de flesta finansiärer arbetar med är de tidsfrister som skall tillämpas innan deposition skall ske. Vanligtvis varierar tidsfristen (den s.k. embargo perioden) mellan sex till tolv månader men alla forskningsfinansiärer ovan understryker att kortare embargo perioder är att föredra och att deras val av tidsfrist handlar om en kompromiss.

Inga av de större forskningsfinansiärerna har s.k. opt-out klausuler som tillåter forskare att avstå från ställda villkor. En sådan klausul har däremot antagits av Harvard University och inkluderas i deras Open Access mandat för universitetets lärare och forskare.:

”The policy will apply to all scholarly articles written while the person is a member of the Faculty except for any articles completed before the adoption of this policy and any articles for which the Faculty member entered into an incompatible licensing or assignment agreement before the adoption of this policy. The Dean or the Dean's designate will waive application of the policy for a particular article upon written request by a Faculty member explaining the need.”⁴⁵

Även forskningsfinansiärer har givetvis möjligheten att modifiera ett Open Access mandat genom inkludera en opt-out klausul. En sådan skulle kunna formuleras på följande sätt:

Om en forskare anser att synnerliga skäl föreligger för att ej uppfylla villkoren i ett Open Access mandat kan forskaren ansöka hos forskningsfinansiären om dispens från dessa villkor.

Slutsatser

Ett Open Access mandat i ”Generella villkor...” är därför ingen ytterligare inskränkning i forskarens rätt att exploatera upphovsrätten till sina forskningsresultat utöver det som redan finns i ”Generella villkor...” och det finns därför inget hinder för forskningsfinansiärer att inkludera ett Open Access mandat i sina ”Generella villkor...” eller avtal.

Rekommendation

På basis av det ovannämnda rekommenderar vi att följande formulering antas i forskningsfinansiärens generella villkor. Formuleringen bygger på den formulering som antagits av European Research Council:

Alla sakkunnigbedöma konferens- och tidskriftspublikationer som emanerar från av ”FINANSIERENS NAMN” finansierad forskning skall publiceras som Open Access. Ifall publiceringen sker som parallellpublicering i

---

⁴⁵ <http://osc.hul.harvard.edu/summaries.html>

vårdhögskolans öppna institutionella arkiv skall deposition ske vid publiceringstillfället⁴⁶.

Mandatet omfattar enbart alla sakkunnigbedömda konferensrapporter och tidskriftsartiklar och omfattar t ex inte monografier och bok kapitel.

Tidsfristen för öppnandet av fri tillgång kan vara senast inom sex månader från publikationstillfället för att underlätta för alla parter. Naturligtvis finns inget hinder för ett tidigare öppnande för fri tillgång.

---

⁴⁶ Man kan tillåta en viss embargo-period t.ex. 6 månader, men det är viktigt att deponeringen sker vid publiceringstidpunkten, sen kan vårdhögskolans öppna arkiv öppna för tillgång efter embargo-perioden.

Bibliografi

- Argyris, C. Putman, R. and Smith, D. (1985). *Action Science: Concepts, Methods and Skills for Research and Intervention*. Jossey-Bass, San Francisco.
- Bailey, C. W. (2005). "The role of reference librarians in institutional repositories." *Reference Services Review* 33: 259-267.
- Baskerville, R. and Wood-Harper, T. (1996). A Critical Perspective on Action Research as a Method for Information Systems Research. *Journal of Information Technology*, 3 (11), 235-246.
- Bernitz, U., Karnell, G., Perhrson, L. & Sandgren, C. (2001) *Immaterialrätt och otillbörlig konkurrens*, Stockholm, 2001
- Björk, B-C. (2004). Open access to scientific publications - an analysis of the barriers to change? *Information Research*, Vol. 9 No. 2, January.
- Bollen, J., Van de Sompel, H., Smith, J. and Luce, R. (2005) Toward alternative metrics of journal impact: A comparison of download and citation data *Information Processing and Management*, 41(6): 1419-1440.
- Brody, T. and Harnad, S. (2004) Comparing the Impact of Open Access (OA) vs. Non-OA Articles in the Same Journals *D-Lib Magazine* 10(6).
- Brody, T., Harnad, S. and Carr, L. (2005) Earlier Web Usage Statistics as Predictors of Later Citation Impact *Journal of the American Association for Information Science and Technology (JASIST)*.
- Davis, P. M. and Fromerth M. J. (2007 in press) Does the arXiv lead to higher citations and reduced publisher downloads for mathematics articles? *Scientometrics*.
- Degerblad & Häggglund, *Akademisk frihet*, Höskoleverket 2001
- Deutsche Forschungsgemeinschaft (2005) *Publishing Strategies in Transformation? Results of a study on publishing habits and information acquisition with regard to open access*
- Dingley, B. (2006) *U.S. Periodical Prices – 2005, U.S. Periodical Price Index 2005*, American Library Association.
- Ds 2003:35, *Upphovsrätten i informationssamhället - genomförande av direktiv 2001/29/EG*, m.m.
- Eysenbach, G. (2006). "Citation Advantage of Open Access Articles." *PLoS Biology* 4(5).
- Garfield, E. (1955) *Citation Indexes for Science: A New Dimension in Documentation through Association of Ideas*. *Science*, Vol:122, No:3159, p. 108-111
- Garfield, E. (1998) The use of journal impact factors and citation analysis in the evaluation of science. 41st Annual Meeting of the Council of Biology Editors, Salt Lake City, UT, May 4, 1998.
- Gentil-Beccot, A. (2006) 2005, the Year CERN Ran for Open Access, *HEP Libraries Webzine Issue 12 / March 2006*.
- Germonprez, M. and Mathiassen, L. (2004). *The Role of Conventional Research Methods in Information Systems Research*. In *Proceedings of IFIP 8.2* (Kaplan, B. et al Ed.) Kluwer Academic Publishers, Boston.
- Hajjem, C. and Harnad, S. (2006) *The Self-Archiving Impact Advantage: Quality Advantage or Quality Bias? Technical Report*, Department of Electronics and Computer Science, University of Southampton, November 2006.

- Hajjem, C. and Harnad, S. (2007) Citation Advantage For OA Self-Archiving Is Independent of Journal Impact Factor, Article Age, and Number of Co-Authors. Technical Report, Department of Electronics and Computer Science, University of Southampton, January 2007.
- Hedlund, T., Gustafsson, T. & Björk, B-C. (2004). "The open access scientific journal: an empirical study" *Learned Publishing* 17(3): 199-209.
- Holwell, S. (2004). Themes, Iteration, and Recoverability in Action Research. In *Proceedings of IFIP 8.2* (Kaplan, B. et al Ed.) Kluwer Academic Publishers, Boston.
- Kurtz, M. J. , Eichhorn, G. , Accomazzi, A. , Grant, C. S. , Demleitner, M. , Murray, S. S. (2004) [kurtz/IPM-abstract.html](#) The Effect of Use and Access on Citations *Information Processing and Management* 41 (6): 1395-1402
- Kock N. (1997). Myths in Organizational Action Research: Reflections on a Study of Computer-Supported Process Redesign Groups. *Organizations and Society* 4 (9) 65-91.
- Koktvedgaard, M & Levin M, (2000) *Lärobok i immaterialrätt*, Stockholm, 2000
- Lawrence, S, (2001) Online or Invisible? *Nature* 411 (2001) (6837).
- Lincoln, Y. and Guba E. (1985). *Naturalistic Enquiry*. Sage Publications, London.
- Moed, H. F. (2005a) *Citation Analysis in Research Evaluation* NY Springer.
- Moed, H. F. (2005b) Statistical Relationships Between Downloads and Citations at the Level of Individual Documents Within a Single Journal *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 56(10): 1088-1097.
- Olsson, H. (2006) *Copyright: svensk och internationell upphovsrätt, 7:e upplagan*, Nordstedts, Stockholm.
- Peters, J. (1995) *Hard Choices for the Libraries' Collections*. Information Issues. University of Tennessee, Knoxville Libraries.
- Rapoport, R. (1970). Three Dimensions in Action Research. *Human Relations* 23 (4) 499-513.
- Rosén, J. (1998) *Upphovsrättens avtal*, Stockholm
SOU 1956:25 *Upphovsmannarätt till litterära och konstnärliga verk*
SOU 2005:95 *Nyttiggörande av högskoleuppfindingar*
- Suber, P. (2004) *A Very Brief Introduction to Open Access*
- Suber, P. & Harnad, S. (2008) *Open Access: "Strong" and "Weak"*, Open Access
- SUHF (2008) *Kartläggning av högskolans elektroniska publicering och rekommendationer för nationell samverkan, Återrapportering till SUHF:s Forum för bibliotekschefer*
News, 29 april 2008 <[http://www.earlham.edu/~peters/fos/2008/04/strong-and-weak-
oa.html](http://www.earlham.edu/~peters/fos/2008/04/strong-and-weak-
oa.html)>
- Susman, G. and Evered, R. (1978). An Assessment if the Scientific Merits of Action Research. *Administrative Science Quarterly* (23) 582-603.
- Still, V. (2007) *DRM och upphovsrättens obalans*. Doktorsavhandling. Publications of IPR University Center 2. Helsinki 2007.
- Tenopir, C. (2004) Online Scholarly Journals: How Many? *Library Journal* 129 (2):32
- Van Orsdel, L. C. and Born, K. (2005). *Choosing Sides: Periodical Price Survey 2005*. *Library Journal* April.
- Willinsky, J. (2006) *The Access Principle: The case for open access to research and scholarship*, MIT Press, Cambridge Mass.

Policydokument

Continuing CERN action on Open Access journals and conference proceedings
http://library.cern.ch/cern_publications/CERN_exec_board_23.03.05.html

Convention for the Establishment of a European Organization for Nuclear Research, Paris, 1st July, 1953. <http://doc.cern.ch/archive/electronic/other/preprints//CM-P/cm-p00046871.pdf>

ERC Scientific Council Guidelines for Open Access 17 December 2007 samt ERC Scientific Council Statement on Open Access December 2006.

Position statement in support of open and unrestricted access to published research.
<http://www.wellcome.ac.uk/About-us/Policy/Spotlight-issues/Open-access/Policy/index.htm>

Research Councils UK' updated position statement on access to research outputs
<http://www.rcuk.ac.uk/cmsweb/downloads/rcuk/documents/2006statement.pdf>

Open access to research publications in the University of Helsinki” (Rektorsbeslut 126/2008) http://www.helsinki.fi/ejulkaiseminen/rinnakkaistallennus/pdf-tiedostot/decision260508_eng.pdf

Bilaga 1 En guide om upphovsrätt och licenser

Resultaten från den empiriska undersökningen pekade på ett behov av grundläggande texter om upphovsrätt och licenser. För att möta upp ett sådant behov har en lättillgänglig skrift skapats.

Bilaga 2 Forskningsartikel

I syfte att öka den internationella informationsspridningen om Open Access arbete vid svenska universitetsbibliotek har en forskningsartikel utifrån den empiriska undersökningen författats till "8th International Conference on Human Choice and Computers"